

ÚJ FORRÁS 2020.1

Az Atlantikum alchimistái (A Kanári szigetek költői) 3

Benedek Szabolcs: Ballada egy csapatról (próza) 14

Ross Károly: Cserejátékosok (próza) 20

Mészáros Márton: Marci bácsi (próza) 25

Reichert Gábor: Illyés és Déry Somogyjádón (tanulmány) 38

Gagyí Miklós: „...egy közép-európai művészsors – a 20. század történelmének színpadán” (Ottlík Géza *Hajnali háztetők* című kisregényének filmadaptációjáról) 46

Takács Nándor versei 54

Skobrák Máté versei 58

Dányi Dániel versei 60

Erdős Kristóf versei 64

Balogh Ákos: Oda, vissza, oda (Cseke Ákos: *Nem halhatsz meg*) 66

Kakuk Tamás: A naplóíró munkáskáder regénye

(Győri László: *A káder*) 71

Varró Annamária: Alakulás-folyamatok (Lanczkor Gábor: *Monolit*) 74

V. Gilbert Edit: Sebtapasztalat (Turbuly Lilla: *Alkonykapcsoló*) 77

Veréb Árnika versei 81

Katona Ágota versei 84

Szabó Krisztina versei 87

Ismeretlen japán költő: Eljegyzések a kor falán (vers és kép) 89

Jász Attila: BELSŐ ARCOK. ELKÜLDETLEN KÉPLAPOK

(Kovács Péter kiállítása) 94

A borítón és a lapzárókon Kovács Péter munkái

E számunk szerzői:

Balogh Ákos kritikus (Bp.), Benedek Szabolcs író (Bp.), Dányi Dániel költő (Bp.), Erdős Kristóf költő (Bp.), Gagy Miklós irodalomtörténész (Bp.), Jász Attila kultúrindíán (Gerecse), Kakuk Tamás költő, író (Tatabánya), Katona Ágota költő (Bp.), Mészáros Márton író (Bp.), Ross Károly író (Bp.), Reichert Gábor kritikus, irodalomtörténész, szerkesztő (Tatabánya), Skobrák Máté költő (Bp.), Szabó Krisztina költő, fordító (Bp.), Takács Nándor költő (Bakonyszücs), V. Gilbert Edit kritikus (Pécs), Varró Annamária kritikus (Bp.), Veréb Árnika költő (Bp.), Végh Zsoltos Péter fordító (Dunaszerdahely)

„Ez a tengeri magány, mely körülvesz bennünket minden oldalról, egy erős nyugtatószer, szinte olyan, mint egy narkotikum”.

(Miguel de Unamuno, spanyol író és filozófus feljegyzése Tenerife szigetén 1909-ben.)

AZ ATLANTIKUM 3

ALCHIMISTÁI

A Kanári-szigetek költői*

A Spanyolországhoz tartozó Kanári-szigetek irodalma öt évszázad esztétikai méltóságával tekint le ránk. Magyar viszony-

latban fontos megemlíteni a La Palma szigetén született Juan Batista Poggio Monteverde (1632 – 1707) nevét. 1688-ban írt egy versfüzért *Szonettek Magyarország nemes hőseiről és jeles eseményeiről* címmel. A szerző művét, barátjának, egy gyalogsági kapitánynak ajánlotta, aki a spanyol különítmények tagjaként vett részt Buda felszabadításában.

A szigetcsoport emberemlékezet óta tengeri utak csomópontja volt, s kultúráját az európai-afrikai-amerikai kölcsönhatások alakították, ill. az elmentmondásos elszigetelten kozmopolita jelleg hatotta át. Irodalma olyan sajátos, egyedien autonóm témákat dolgozott fel, amelyek méltó helyet biztosítottak számára a hispán irodalom változatos hangversenyén. Helyi irodalomtörténészek szerint a költészet volt az a műfaj, amely leginkább fejlődött és dominált. Hosszú történelme során a líra volt a művészetek mindenese, háttérbe szorítva vallást, epikát, regényt, színházat, metafizikát és erkölcsöt.

A prózával, drámával ellentétben a költészet „mindent a feje tetejére állít” vallják a Kanári-szigetek költői. Ebből az atlantikus lírai anarchiából adunk most ízelítőt, magyarul először.

4 Aquiles García Brito
KÖLTÉSZET

Hal csillanása
Saussure hálójában:
A költészet.

HÁZI KOSZT

Hermetikus étkemről
leemelem a fedőt,
így osztozunk ezen a levesen,
hogyan elviselj.

Az ábécé óceánjában
halakból áll össze
meghitt neved.
Nem emlékeztetnek ételneművel teli asztalokra.

Kincstári kenyér
kemény sikér, lágy falat
minden háznál, népnél otthonos,
hogyan nekem megmaradj.

Betölt minket
ez az áldozás és kellemes strófa.
Ahol ketten esznek, hárman társalognak.

Nehogy a legyek felzabáljanak.

Jesús Díaz Armas

FELGYÚJTANI A HAJÓKAT

5

Felgyújtani a hajókat s behatolni
földbe tenger mélyébe
nincsen lélegzet és nincsenek szemek
törzs nélkül csak bimbók levelek
s a tengerben tengerré váltam
hajótörött a biztonságban.

JÖN S BEJELENTI A TENGER

Jön s bejelenti a tenger mit hoz nekünk
hullámai vitrinjében
felnégyelt algákat elhasznált
plasztikot zavaros vizet
s nekem pedig visszaadta a szavakat
áttetsző terhükkel szerelmekkel
tönkrement sorsokkal befejezetlen ösvényekkel
amelyek parlagon végzik
ott ahol az előtt tasaigo és tabaiba* zöldellt
ma minden az én ürességembe folyik bele
a nyugalom tengerpartján mely átadta magát
a szélnek s a hullámnak.

*tasaigo, tabaiba: őshonos cserjés növények

Pedro Flores

A TITANIC HEGEDŰSE

Silviának

A megfigyelő nem látta a jeget.
A kapitány nem látta a veszélyt.
A hajótulajdonos nem látta a prioritásokat.
Az első osztály nem látta a harmadik osztályt.
A rádiótávírársz nem látta a választ.
Lady Rothschild nem látta prémstóláját.
A gépészek nem látták az eget.
De a hegedűs, ó, a hegedűs
rögtön felfogott mindent,
összeszedte a fedélzeten
a zenekar maradék tagjait,
míg a férfiak és nők,
kik úgy hitték mindenük megvan,
megértették a mezteleneket a tragédia előtt,
és játszott,
úgy hegedült, ahogy még soha,
játszott neki,
játszott annak, aki majd hiába
várja a kikötő ködében
összeszorított ököllel
és halálát lelte a jeges tengerben,
ezerkilencszáz tizenkettő áprilisában.
Így szeretlek én:
dacolva félelemmel és hideggel
míg a világ darabjaira hull körülöttünk,
nem várva arra, hogy valaki megmentsen,
adom neked lelkem zenéjét,
amíg el nem éri nyakamat a víz.

MÁSODKÉZBŐL

7

A cipők mindig túlságosan nagyok voltak
s nyilvánvaló volt, hogy azt a ruhát
már viselte előttem valaki.
Sosem feszítettem egy új zakóban,
nem debütáltam egy sor vadonatúj gombot sem,
a sálak saját zimankójukat hozták hozták magukkal,
még az esernyők is régmúlt zuhékből jöttek.
Most is minden kölcsönben van,
minden átvarrott, toldozott-foldozott.
Ezeket a verseket
már mind használta valaki.

KIDŐLNI

Kidőlni, előkelően, úgy ahogy kell.
Nem elalélni,
nem elájulni,
nem összeesni,
nem is elbukni,
megalázva, behúzott nyakkal.
Kidőlni, mint egy tölgy saját felségterületén
azután, hogy száz évig nézte a napot
szemből szembe.

Silvia Rodríguez
HULLÁMLOVAS

Hullámon akarok megszületni
neoprén legyen a bőröm
és szénszálból a szárnyaim

szállni a levegőben
landolni a habon
siklani a tengereken

árapály bestiája legyek
boldog magányban

(s csak a hullámnak mondom)
az újjászületésben az rossz
hogy megint meg kell halni

MARABULLA *

A szoba sötétben van
mindenki a rejtekhelyén
bevezem magam egy sarokba

bejön marabulla nincsen zaja
megtalál valakit
felismeri s nevéen szólítja

megérint az arcát
nem tudom majd ha meghalsz
akkor is kiválaszt magának egy lidérc

*Marabulla (kiejtés: marabullya) a szigetek nyelvjárásában: mumus, rém, manó.
Kedvelt gyerekjáték a Kanári-szigeteken

Santiago Gil

TÖRÖTT SZÁRNYAK

9

Vannak szelek melyek éjszaka
régi fényképeket sodornak.
Nem csak a száraz levél hullik.
Mindent magukkal ragadnak ami útjukba kerül.
Ma láttam egy embert a téren
halott madarakat szedett össze.
A szél szinte mindenké szőrnőát törő
ami repöl.

ÜZENETEK

A végén név nélküli palackok leszünk,
hajótöröttek kikötőjében érnek partot
a feledésbe merült, időben elhomályosult üzenetek,
megérkeznek ugyan, de már senki sem várja őket,
kristályok, melyeket majd az óceánok csiszolnak
elvegyítve hamvainkat a homokkal.

10 Olga Rivero Jordán
A SMINKET LEMOSTAM

A ruhámon felbomlott a varrás
ezért mondom neked
hogy legbelül
csupa rojt és édeskömény vagyok.
Ne kíváncsi legyél
gyufásdobozokra esett szét
olyan képlékeny mint a felhők
s olyan mélységes mint a világ.

Andrés Sánchez Robayna

EGY HULLÁM

11

EGY hullám siklik, figyeld,
egy hullám,
a haldokló délutánban, nyugalomban,
eléri
tested,
öleld át
az eskütétel
ebben a pillanatában,
egy hullám
árad
az elnyúló felhők alatt,
milyen kutakból,
nem,
nem sejtéd
milyen anyagból,
milyen határok felé,
milyen láthatatlan partok felé,
nyomot sem hagyva,
milyen lejtőin a légnak,
előnti
a csalánt,
birskörtét,
atabaibát,
a kezdet sziklaszirtjét
és a végtelen vágyat,
a tengerpart homokját
a déli vakító fényben
s az éjszakában mely megvakít,
betakarja
az emlékeket melyek leigáznak
és a felejtést mely gúnyolódik,
ez maga az összhang,
talán,
az, amit úgy hívnak (hívsz)

12 Egység,
és áradnak
a levegőben
az Egy körei,
a körök, melyek maguk a levegő
fejünk felett,
körök
lebegnek
a levegőben
és áthágják a léggömböt,
átúsznak a hegyek fölött,
vízmosások fölött, melyeket kitaposott
a széljárás,
utcákat,
parkokat,
sarkokat
korbácsol és mardos a szél,
arcok emléke,
napok emléke
és az éjszakáké
a jövő, mely elsüllyed
a múltban
és a múlt, mely most
kezeid közé zúdul,
jön
kezdeteiktől fogva,
visszatér,
egy hullám
suhan
és aztán visszavonul lassan
a kitáguló térbe,
önmagába,
elvonul
és, lassan,
visszasimul

ugyanarra a homokra,
elnyúlik,
milyen szél
hozza őt karjaidba,
mintha körkörös
nyúlna el, figyeld csak,
siklik vég nélkül a gyermekkor tengeréből.

(Válogatta, fordította és a jegyzetet írta: Végh Zsoldos Péter)

Ciprus megosztott ország. Nem csupán 1983 óta, amikor a sziget északi, török ellenőrzés alatt álló részén kikiáltották a világon mindeddig egyedül Törökország által elismert Észak-Ciprusi Török Köztársaságot. És még csak

14 Benedek Szabolcs

BALLADA EGY CSAPATRÓL *

nem is 1974-től datálódik a megosztottság, amikor – válaszul arra, hogy a görögországi junta támogatásával Cipruson államcsínyt hajtottak végre – a török hadsereg meg-

szállta a szigetország északkeleti harmadát. A sziget görög, illetve török lakosságának egy része onnantól fogva, hogy a megroggyant Oszmán Birodalom 1878-ban átengedte a fennhatóságot Nagy-Britanniának, kimondva-kimondatlanul Görögország, illetve Törökország felé húz. A régóta lappangó feszültség csupán robbant az 1974. júliusi események idején, és bár a görög junta nem sokkal később megbukott, így a ciprusi puccsisták végső célja, a Görögországhoz való csatlakozás lekerült a napirendről, a Zöld Vonalként ismert tűzszüneti vonal, más néven ütközőzóna megmaradt, és mindmáig lényegében államhatárként funkcionál. Aminek következményeként Nicosia (törökül Lefkosa) a világ egyetlen kettéosztott fővárosa, nem beszélve a megosztottság más látványos jeleiről. Példának okáért a török területről induló repülőgépek csak akkor szállhatnak le más országokban, ha előtte érintik egy másik államban – konkrétan Törökországban, hiszen csak az ismeri el egyedül Észak-Ciprust – a repülőgép betonját. És hát világszerte ismert Varosha története is: az addig virágzó kikötő- és üdülővárost 1974-ben egyetlen nap alatt hagyták el a török hadsereg elől menekülve lakosai, és a településen ma is ugyanúgy áll minden, ahogyan annak idején az evakuálás perceiben maradt.

Az arab–izraeli konfliktusban a szocialista országok a Szovjetunió vezetésével előbbieket támogatták, olyannyira, hogy az 1967-es hatnapos háborút követően Izraellel nem létesítettek diplomáciai kapcsolatot, miközben a Palesztin Felszabadítási Szervezet például Budapesten irodát nyitott. A hagyományos külpolitikai összhang a ciprusi válság kitörésekor is jelentkezett: a béketábor a sziget egysége mellett foglalt állást, tartva attól, hogy a puccsisták távlati célja, az *enózisz*, azaz a Görögországgal való egyesülés megvalósul, ami a jobboldali junta által vezetett Görögország további erősödését vonta volna magával. Miután ez végül másként alakult, Törökország és Görögország – két NATO-tagállam – konfliktusába a szocialista országok már nem tudtak és nem is akartak érdemben beleszólni. Azt mindazonáltal 1983 novemberében, a ciprusi török állam kikiáltása után a Magyar Népköztársaság kinyilvánította, hogy továbbra is elkötelezett a szigetország egyesítése mellett.

A Ciprus elleni selejtező tehát a futballon túlra nézve is amolyan „ugrás az ismeretlenbe” dolognak tűnt. Nem véletlen, hogy a mérkőzés előtti hetekben Mezey György szövetségi kapitány az irodájában kiakasztotta a szigetország térképét, mondván, a „minden tekintetben és kellő alapos-
sággal meg kell ismerni az ellenfelet” jelmondat most a szokottnál is
hatványozottabban értendő. Ciprus nem sokkal korábban került föl a
világ futballtérképére: első, még nem hivatalos válogatott mérkőzését 1949-
ben, az első hivatalosat azonban csupán alig negyedszázaddal a ciprusi-
magyar vb-selejtező előtt, 1960-ban játszotta. A ciprusiak 24 év alatt 84 mér-
kőzésen mindössze 6-szor nyertek, és 9 döntetlent értek el. Igaz,
1983-ban az olaszok és a csehszlovákok is kénytelenek voltak megélni
azt a szégyent, hogy csak egy ikszre telttőlük Aphrodité szigetén.
De majdnem hasonló sors jutott a románoknak, akik az év őszén Eb-
selejtezőn léptek pályára a szigetországban, és a magyar származású
Böölöni csupán a mérkőzés hajrájában tudta begyötörni a vendégek
győztes gólját. Egyszóval minden és mindenki óvatosságra intett.

Egyébként a magyaroknak is volt viszonylag friss tapasztalatuk:
1981 őszén a Vasas a Kupagyőztesek Európa-kupájának első fordul-
ójában az Énoszi Néon Paralimniu gárdájával került össze, és noha az
első találkozót az angyalföldiek 8–0-ra nyerték, a visszavágón a cip-
rusi csapat győzött, 1–0-ra. Na meg hát ott volt informátornak az
„Ábel” becenévre hallgató Zsengellér Gyula. A 39 válogatott mérkő-
zésén 32 gólt szerzett legendás csatár, az Újpest és az AS Roma fut-
ballistája, egyben az 1938-ban világbajnoki ezüstérmet szerzett
magyar válogatott tagja évtizedek óta Cipruson élt, és egyebek mellett
az egyik legnagyobb klubot, az APOÉL-t is edzette, mi több, a váloga-
tottat is irányította két évig. Némi kapcsolat volt tehát a szigetország
futballja felé. Mindazonáltal a találkozó előtti hetekben, különösen az
utolsó napokban a magyar szakmai stáb meglehetősen óvatossággal nyilatkoz-
gatott arról, hogy mi várhat rájuk. A helyzetet nehezítette, hogy Mezey nem
számíthatott Kardosra annak a korábban összegyűjtött sárga lapjai nyomán
kapott eltiltása miatt, Róth pedig kisebb sérüléssel bajlódott. Fölépült ellenben
Disztl Péter, akit a kapitány ismét számításba vehetett a keret összeállításakor,
ennek ellenére úgy döntött, hogy kapusposzton nem lesz változás a rotterda-
mihoz képest, azaz Andrusch fog védeni, és mögötte Szendrei a tartalék.

Az ellenfeleknél is zajlott az élet. A magyarok elleni vereség hatására
a két héttel korábban még nagy derűlátással nyilatkozó Rijveers-et menesz-
tették, és helyette az a Rinus Michels ült a holland kapitányi székbe, aki 1974-
ben vb-ezüstérmet szerzett az Oranjével. Mindez azonban egyelőre nem sokat
segített a narancssárgákon, november 14-én ugyanis, három nappal a
magyarok ciprusi meccse előtt Hollandia egy öngóllal kikapott Bécsben.

Ezzel Ausztria lépett elő a magyarok legnagyobb csoportbéli ellenfelévé. (Ám hogy ott se mentek simán és gördülékenyen a dolgok, azt jelzi, hogy néhány nappal a győzelem után Erich Hof osztrák szövetségi kapitány bizalomhiányra hivatkozva váratlanul benyújtotta lemondását. Utódját decemberben 16 neveztek ki, a szlovén Branko Elsner személyében.)

*

November 7. a nagy októberi szocialista forradalom évfordulója. Legalábbis évtizedeken keresztül ez volt a hivatalos elnevezése a korabeli orosz időszámítás szerint 1917. október 25-én lezajlott szentpétervári eseményeknek, amikor a Lenin vezette bolsevikok elkergették a polgári kormányt, és átvették a hatalmat Oroszországban, megteremtve a hamarosan megszülető kommunista birodalom, a Szovjetunió alapjait. A bolsevikok 1918 elején áttértek a világszerte használt Gergely-naptárra, ami két hét előreugrást jelentett az időszámításukban. A szentpétervári eseményeket azonban pontosan egy év, azaz 365 nap elteltével ünnepelték meg, így került az eredeti dátum október 25-ről november 7-re.

Az ünneplés később a béketábor valamennyi országában kötelezővé vált. Így Magyarországon is, ahol bár nem került sor a moszkvaihoz hasonló nagyszabású katonai parádékra – már csak azért sem, mert Kádár János a többi szocialista ország vezetőjével egyetemben ekkor Moszkvában tartózkodott, és a Lenin-mauzóleum mellvédjéről szemlélte a Vörös Hadsereg elitalkulatainak fölvonulását –, november 7. munkaszüneti nap volt. (A dátum tragikuma, hogy Kádár 1956-ban a Moszkvában kinevezett bábkormány fejeként ugyancsak november 7-én tért vissza Budapestre, egy szovjet páncélaútban.) Más szóval állami ünnep, amikor kikerültek az utcákra és a terekre a lobogók – a nemzeti trikolor mellett a munkásosztály vörös zászlaja –, a gyárakban, a hivatalokban és az iskolákban pedig az előző napon ünnepség keretében emlékeztek meg a kommunista hatalomátvételtől.

Székesfehérvárott azonban másfajta ünnepre készültek. November 7. ebben az évben – érdekes módon a másik nagy ünnephez, április 4-hez hasonlóan – szerdára esett, azaz kupaszerdára, és ezen a napon került sor az UEFA-kupa 2. fordulójának visszavágójára. A Videoton Burcsa és Szabó góljaival az első féldőben már 2–0-ra vezetett a Paris Saint-Germain ellen, ám ezt követően akkora köd ereszkedett a Sóstói-stadionra, hogy a 70. percben a nyugatnémet játékvezető kénytelen volt lefújni a mérkőzést. A párizsiak persze kapva kaptak az alkalmon, és azt szerették volna, hogy a megismételt találkozóra két héttel később kerüljön sor (a következő szerda a vb-selejtezők miatt foglalt volt), ám ebbe az Európai Labdarúgó-szövetség, az UEFA nem ment bele így, az újrázást másnap le is játszották. Miután november 8.

munkanap volt, Székesfehérváron kihirdették, hogy a gyárakban és az iskolákban hamarabb véget ér a műszak – emígyen próbálták elkerülni az igazolatlan hiányzásokat. Ennek köszönhetően, ahogy egy nappal korábban, úgy csütörtökön is megtelt a Sóstói-stadion, és a megismételt találkozón a Videoton harmadjára is diadalmaskodott a PSG felett: ezúttal 17 Májner találatával 1–0-ra. Ez nagy fegyvertény volt, nem csak a scalp miatt, hanem azért is, mert egy ilyen feszült helyzetben komoly koncentrációt igényel az egyszer már győztesnek tűnő csapatot ismét nyerő helyzetbe fölpörgetni.

A székesfehérváriak tehát folytatták a menetelést a nemzetközi porondon, és hamarosan kiderült, hogy az UEFA-kupa 3. fordulójában megint egy nagy csapat, a jugoszláv Partizan Beograd lesz az ellenfelük.

Hasonló menetelésre készült a magyar válogatott is. Mezey csapatával ellentétben a ciprusiak egyelőre csak egyszer játszottak a csoportban, még májusban, az osztrákok ellen, akik meglehetősen nyögvenyelősen, 2–1-re tudták legyűzni vendéglátójukat. Egyébként nem a vb-selejtező volt az egyetlen ciprusi–magyar találkozó november 17-én: ugyanezen a napon az utánpótláscsapatok is találkoztak Eb-selejtező keretében Páfoszban, ahol a Bicskei Bertalan vezette magyarok 3–1-re győztek.

A „nagy mérkőzésre” Limasszolban került sor, délután 5-től, mintegy 5000 néző előtt. A találkozót a skót MGINlay dirigálta. (A meccset a magyar tévénezők nem láthatták egyenesben, csak az összefoglalót másnap este, így sokan a régi idők szellemét érezhették vizszatérni, amikor leültek meghallgatni a közvetítést a Petőfi Rádióban.)

Ciprus: A. Konsztandinu – K. Pandzsarasz, N. Pandzsarasz (K. Konsztandinu), Klitosz, Miamiliotisz – Marangosz, Szavidisz (Damianu), Jangudakisz – Mavrisz, Fodisz, Cikusz

Magyarország: Andrusch – Sallai, Róth, Garaba. Varga – Csongrádi (Dajka), Nagy, Détári – Kiprich (Bodonyi), Nyilasi, Esterházy

Délelőtt esett az eső, ami dél felé állt, és napsütés váltotta föl, miáltal néhány óra alatt a pálya is száradt valamelyest. A ciprusi gyepről rémhírek keringtek a magyarok körében, ennek megfelelően a két pályaedző, Tajti és Egervári mindjárt a csapat Limasszolba érkezésekor megvizsgálták a talajt, amelyet olyannak találtak, akár a smirgli. A mérkőzésről szóló későbbi visszaemlékezésekben is a nehézségek között szerepel a pálya egyenetlensége: a göröngyöket és a buckákat az öntözőberendezések nyílásai váltogatták, és a fű se volt egyenetlen, időnként hiányzott, időnként pedig csomókban nőtt.

Utólag visszanézve is világosan látszik, hogy ez volt a selejtezősorozat magyar szempontból legnehezebb akadálya. A fehér mezben pályára lépő vendégek érezhetően idegesen, nem egyszer kapkodva játszottak. Ahogy haladt az idő és nem sikerült föltörni a szorosan védekező ciprusiak reteszét, úgy lettek a magyarok még inkább feszültek. A kékmezes házigazdák mindjárt az 5. percben Szavidisz révén gólhelyzetbe kerültek, szerencsére Andrusch merész vetődéssel tisztázott. A túloldalón Csongrádi és Kíprich kerültek lövéstávobba (vagyis inkább -közelbe), ennek ellenére hiába kezdeményeztek többet a magyarok, helyzetet nem bírtak kialakítani, a ciprusiak pedig időnként életveszélyes kontrákat vezettek. Olyannyira, hogy a 28. percben egy szabadrúgást követően az előremérészkedő balhátvéd, Miamiliotisz az alapvonal közeléből középre gurított, a labdát a rotterdami hős, Andrusch előbb megfogta, aztán kiejtette, Fodisz ott termett, és pár lépésről a kapuba lőtt.

Potyagólt volt, ráadásul a féldíő végén Andrusch megint hibázott, aláfutott egy beadásnak, és Szavidisz fejese csak centiméterekkel került el a kaput. A magyar hálóőr mentségére legyen mondva, mint azt másfél évvel később egy interjúban elárulta, azokban a hetekben Andusch egy súlyos magánéleti válság kellős közepén volt.

A magyar csapat mélyen tudása alatt játszott, nyomát se lehetett látni rotterdami formájának. Mezey a szünetben mégse ordította a fiával, nyugalmat és türelmet kért tőlük, és arra intette őket, hogy kizárólag az ő kezükben, azaz a lábukban van a sorsuk, jobb csapat, mint a ciprusiak, de ezt csakis ők tudják bebizonyítani.

Döntő momentum volt, hogy Csongrádit a kapitány féldíőben lehozta – a Videoton középpályásának ez volt az utolsó fellépése címeres mezben –, helyette Dajkát küldte be, aki előrement centernek, míg Nyilasi hátrébb húzódott irányítani. A váltás mindjárt a második féldíő elején sikeresnek bizonyult. Az akció hátulról, Róthtól indult a 49. percben, aki Nyilasisval és Nagy Antallal háromszögezve kísérte végig a támadást, sőt a kapu elé merészkedett, olyannyira, hogy a labda végül Dajka fejről eléje került, és a szakállas pécsi söprögető higgadtan a ciprusi kapu közepébe lőtt.

Megszületett az egyenlítés, mégpedig lélektanilag a legfontosabb pillanatban, lehetett a sorokat rendezni.

Ennek ellenére a ciprusiak percei következtek: az 55. percben Szavidisz próbált átemelni Andruschon, ám a magyar kapus addigi teljesítményén valamelyest javítva szögletre mentett. Nem sokkal később Fodiszt, majd Mavriszt kellett blokkolniuk a magyar védőknek. A túloldalón Nyilasi szabadrúgása okozott izgalmakat.

A 66. percben Kíprichet Bodonyi váltotta föl, ami azt jelentette, hogy innentől fogva Róthot és Nyilasisit leszámítva tulajdonképpen a Bp. Honvéd játszott Ciprus válogatottja ellen.

Az utolsó percekben felváltva forogtak veszélyben a kapuk, noha a magyarok tűntek kezdeményezőbbnek. Aztán amikor már mindenki elkönnyvelte a döntetlent, megtört a jég: Nagy A. hozta játékba a ciprusi térfél közepéről egy hosszú átadással Nyilasit, aki három védőtől kísérvé addig küzdött a labdáért, míg végül sikerült azt a hálóba lőnie. A következő pillanatban belevetette magát az alapvonal mellett a sárba, a többiek pedig „kicsi a rakást” játszva ráugrottak.

„Ennek a mérkőzésnek a kiheveréséhez egy hónap kell” – mondta a selejtező után Mezey, akinek talán ekkor keveredtek először a hajába ősz szálak. Ráncai mindenestre biztosan szaporodtak. A lényeg azonban az volt, amit a győzelemből markánsan oroszlánrészt vállaló, kiválóan futballozó Nyilasi is mondott: megvan a 2 pont. Aminek a találkozót követően az addig ideges vezetők és játékosok egyaránt fölszabadultan örültek. (Érdekesség, hogy a tavaszi ciprusi–osztrák selejtezőn a vendégek győztes gólját ugyancsak egy Austria Wien-játékos, Nyilasi csapattársa, Prohaska szerezte.) A vacsora közbeni nótázásba pedig – görög feleségével egyetemben – a 69 éves Zsengellér is beszállt.

Volt is miért. Olyan történt, amire senki nem számított – talán még Mezey sem – a selejtezősorozat megkezdése előtt: félidőben Magyarország magabiztosan, százszázalékos teljesítményt nyújtva vezetett a csoportját, és hatalmas esélye nyílt arra, hogy egyenes ágon, pótvizsga nélkül jusson ki az 1986. évi világbajnokságra. Ez a tény pedig mindenképpen közrejátszott abban, hogy a budapesti trafikokban és játékboltokban egyszeriben hiánycikk lett a Magyarország feliratú gombfocikészlet. Amiből korábban hatalmas készletek ragadtak az árusítók nyakán, most hirtelenjében olyannyira keresett termék lett, hogy a gyártók nem bírtak lépést tartani az egyre növekvő számú igényekkel.

**Részlet egy készülő könyvből*

Halk morranás hallatszott a közelében. Mint mikor valaki mélyen megszívja az orrát, vagy mikor egy állat álmából riadtan magához tér. Oldalt nézett, s látta, hogy a kirojtosodott függönytől kissé takarva egy ember arca emelkedik

20 Ross Károly

CSEREJÁTÉKOSOK

fel lassan a szomszédos asztal nedves üveglapjáról. Üresen bamba tekintetét olyan gyűlölettel hordozta körbe, mint akit súlyos megaláztatás ért álmában, s most keresi a

tettet, hogy elkaphassa. Nem sokkal lehetett idősebb nála, kivörösödött arca, tüskés, vörösés haja ismerősnek tűnt, mégsem tudta hova tenni. Elfordult, mint aki nem látott semmit, szeme egy pillanatra találkozott Tahókinézetével. A rabszolgám, intett Tahókinézet a pult mögül, s megnyalta a szája szélét.

Nem szerette gyorsan inni a sört, hamar felpuffadt tőle. Most mégis sietett, mert érezte, hogy ez az asztalnál ébredező alak belé fog kötni – oldalvást látta, ahogy föl-alá ingó arcát rászegezi, és már emelkedik is fel ültéből. De alig egy-két korty fogyott még az üvegből, nem akarta itt hagyni. Meg hát amúgy is, miért menekül az, akihez még hozzá sem értek? Azért, mert oka van rá.

A gyűlölködő arc egyre közelebb ért, figyelte oldalról, lassan alakot öltött, mokány testté állt össze, s úgy közeledett, mintha egy szekrényt toltak volna feléje. Utolsó mozdulatával lehuppant az asztalához, a vele szemközti székre, és úgy dobta két karját az asztalra, hogy el kellett kapnia a sörét, nehogy felboruljon.

– Szervusz – mondta. Hangja élőbbnek tetszett, mint a kinézete.

– Szervusz.

– Mi újság a Bundesligában?

– A Bundesligában? Semmi.

– Dehogy nincs. Újság mindig van.

– Vezet a Bayern.

– Na, látod. Ez is újság. És te?

– Mit én?

– Te melyikben játszol?

– Én?

– Te hát. A Bayernben vagy a Dortmundban?

– Egyikben sem.

– Egyikben sem? Akkor a Leverkusenenben.

– Sajnos abban sem.

– Te szívatsz engem. Itt mindenki úgy tudja, hogy a Bundesligában vagy. Ott vagy, vagy nem ott vagy?

- Baromság. Sosem játszottam Németországban.
- Ajjaj. Szóval a honi bajnokságban.
- Ahogy vesszük.
- Csak nem azt akarod mondani, hogy nem az első osztályban?
- Nem abban.
- Második?
- Abban sem.
- Hát melyikben? Hiszen azt beszélük, hogy nagy futballsztár lettél.
- Nem jöttek össze a dolgaim.
- Hallod, Főnök? Nem jöttek össze a dolgai! – Hátrafordult, és alázatos képpel Tahókinézetre nézett. Tahókinézet arca meg sem rezent, és továbbra is mereven bámulta őket.
- Fizetsz nekem egy sört? – fordult vissza a vörös fejű. Mindene, szája, szeme olyan mélyen ült az arcában, hogy alig találta őket. Kezdeti neki derengeni valami.
- Fizethetek.
- Akkor egy Sopronit.
- Egy Sopronit kérnénk – szólt oda a pulthoz.
- Tahókinézet megnyitott egy üveget, lerakta maga elé a pultra és föléléje könyökölt.
- A fiú várta, hogy Vörösfej majd feláll és érte megy, de az meg sem moccan, csak várakozón lesett rá. Elöntötte valami belülről, de érezte, még nem csap át a gáton, még a medrében marad. Felállt, elvette a sört, lerakta Vörösfej elé.
- Poharat is kérek.
- Poharat?
- Azt hát. Miből igyam? Üvegből?
- Poharat is kérünk.
- Lerakta azt is eléje. – Kitöltsem?
- Esetleg.
- Fuck your mother.
- Azt hiszed, nem tudom, mit mondtál?
- Azt hiszem.
- Azt hiszed, bazmeg, hogy mi itt nem nézünk filmeket? Bruce Willis, Seagal, meg a többiek?
- Biztos néztek.
- Akkor meg? Különbö te mindig is hülyének néztél engem. Nem esett le még most sem, ki vagyok, mi?
- De, leesett.
- Na, ki vagyok? Igaz, hogy belőlem nem lett akkora futballsztár, én csak a helyi csapatban játszom, de azért talán emlékszel rám.

- Persze, hogy emlékszem. Fölöttem jártál pár évvel.
- Egész pontosan hárommal.
- Hárommal.
- És néha fociztunk egymás ellen.

22

– Emlékszem.
– Egész ügyesen mozogtál. Már akkor is. Te voltál a sztár a pisis-csapatban.

- Nem volt nehéz.
- Engem kicselezni sem volt nehéz, mi? Kötényeket osztogatni. Mert én, hogy is mondjam, már akkor is nehézkes voltam. Te meg olyan incifinci. Bújtál át a lábak között, mint a kisegér.

– Hát azt talán nem.

– De igen. És senki sem mert fölírni, mert azt mondta az a húgyagyú Kuti, hogy ne merjen téged bántani senki, mert te vagy a jövő Raulja.

– Miért éppen Raulja?

– Mit tudom én. Talán mert az is ilyen nyápic volt, mint te.

– Raul nem volt nyápic. És én sem.

– Az voltál, ha mondom, motherfucker. Na, ehhez mit szólsz?

– Én nem szoktam sértegetni azt, aki fizet nekem.

– Én sem. De most kijött a számon.

– Hát szívd vissza, légy szíves.

– Baszod, még neked áll följebb.

Beleivott a sörébe, fölvette a földről a táskáját és fölállt. – Csá. Jól elbeszélgettünk.

– Csá, csá! Most hova mész, motherfucker?

– Haza.

– Nem iszod meg velem a sörödet?

– Nem. Meghagyom neked.

Vörösfej elkapta a karját, és visszarántotta. – Azt hiszed, ilyen olcsón megúszod?

– Mit?

– A régi dolgokat. Amikről az imént beszéltem.

– A kötényeket?

– Például.

– Nem szívatás volt. Így jött össze.

– Hát persze. Így jött össze.

– Pontosán. Ez az egésznek a lényege.

Kirántotta karját Vörösfej szorításából, és pár lépéssel az utcán volt. Tahókinézetre rá se nézett.

Még mindig kihalt volt a Fő utca. Addig kellene hazaérnem, gondolta, míg ilyen. Míg nem találkozik senkivel, meg a szülei sem alszanak.

El is indult, de azt vette észre, hogy egyre lassabban megy. Nem ilyen viselkedésre gondolt.

Úgy nyitotta az utcaajtót, mint egy idegen, aki csönget, de nem válaszolnak neki. Az udvaron nem volt mozgás, az istállóban nem égett a villany. Talán nem is tartanak már állatot, gondolta, mikor ő elment, már akkor is csak egyetlen tehenük volt. Beleuntak, ahogy más másba un bele. A nyugdíjban bíztak, hogy majd elég lesz nekik, hiszen nem kell el-tartaniuk senkit.

Félrehúzta a szűnyoghálóként szolgáló kartonruhát, és belépett a konyhába. Ugyanaz a viaszosvászonnal borított asztal és két hokedli képe tárult elé, ami emberemlékezet óta mindig – anyja még a viaszosvásznat sem volt képes kicserélni, pedig a négy sarkánál rég lepoptott a mintázat. Az asztalon füles vizespohár, azt használta az egész család, s ami mindig olyan átláthatatlanul mocskos volt, hogy csoda, hogy nem kaptak el valami fertőzést. Egy nejlonzacskóba csomagolt kenyérvég, sőtartó, egy felbontatlan levél az E-ontól. A sarokban álló hűtő szinte teljesen üres volt, egy félbetört kalács meg egy pohár túró állt a felső polcon. Sosem tudta kitalálni, mit esznek a szülei, s mit evett ő, míg itthon volt. Ebédre még csak-csak készített az anyja valamit, de hogy mi volt a reggeli meg a vacsora, semmi emléke nem maradt róla.

A szobában is a megszokott kép fogadta: anyja a fotelban, apja a megvetetlen ágyon aludt, és versenyt horkoltak valami tehetőségkutató műsoron. Hatvanévesek sem voltak még, de így öntudatlan állapotban, kitért, fogatlan szájjal, csaknem teljesen kopaszon úgy néztek ki, mint akik a ravatalozó előszobájában ágyaztak meg maguknak.

Beljebb lépett, és várta, mikor moccannak meg, mikor veszik észre, hogy ott van, de semmi sem történt. A tévé bömbölt, horkolásuk a vísító zenét s a nézők tapsát is túlharsogta. Megkereste anyja ölében a távirányítót, lejjebb vette a hangot, hátha arra felébrednek, de nem ébredtek fel. Ha persze megtelefonáltam volna, gondolta, hogy jövök, akkor vártak volna. Ő a hibás, amiért csak úgy beállított, ráadásul késő este. Hiszen azt sem tudták egyáltalán, hol van. Legutóbb úgy ment el itthonról, hogy rájuk vágta az ajtót, és azt mondta, ne várják többé. Azóta egy év telt el, és lehet, hogy tényleg nem várták.

Visszament a konyhába, leült a hokedlire, és megette az üres kenyérvéget. Közben arra gondolt, talán egy késő esti vonatot még elérhet. Igaz, legalább két kilométerre van az állomás a falutól, de futva az neki tíz perc. Ha meg nem megy már vonat, megalszik a váróban – nem lenne újdonság, csinálta épp elégszer.

Kirakta utolsó ötezeresét az asztalra, a vizespohár alá, maradt még annyija, hogy a jegyét megvegye. De aztán meg arra gondolt, hogy milyen nevetséges: ötezer forint! Mire mennének ötezer forinttal? Semmire. Neki meg éppenséggel jól jönne. Fogta a bankjegyet és visszagyúrte a zsebébe

24 – egy koldus ne jótékonykodjon.

A kocsmá elé érve bepillantott a még mindig tárva hagyott ajtón: most többen voltak, de annyira azért még mindig nem, hogy ne szúrja ki magának Vörösfejet, amint magányosan bambul a söre fölött a sarokasztalnál. Talán valamelyik Bayern-meccset pörgeti le magában, gondolta, s Robben épp egy hatalmas kötényt ad neki. Most valahogy kedve lett volna odamenni hozzá s oldalba öklözni, hogy ne búsulj, pajtás, történnek ennél szarabb dolgok is az életben. De egészen biztos volt benne, hogy félreértene a gesztust. Hogy azt hinné, szívatja megint, s talán még be is találna mosni neki egyet. Pedig ha tudná, hogy irigyli! Hogy üldögezne bambán ő ott azon a széken!

Hogy örülne, ha ő kapná Robbentól azt a kötényt!

Mint egy kivénhedt kárpáti zerge, Marci bácsi úgy lépkedett a padsorok között. Játékos óvatossággal taposta lépcsőről-lépcsőre a haraszi pálya lelátójának betonköveit. Ahogy némi fintorral elnéztem az öreget, olybá tettszett, mintha az aggság épületében settenkedő ifjúság közeledne felém.

Mészáros Márton 25

Nem tudom, mennyire látta, hogy felé bámulok, mert ahányszor lehetőségem lett volna arra, hogy

MARCI BÁCSI

a szemébe nézsek, lassan elfordítottam a tekintetemet: hol a feje fölött néztem át, mintha keresnék valakit, hol mellette bámultam el, hogy azt higgye, valaki mást fürkészek.

Olyan volt a lépéseinek a hangja, mintha valaki nagy múgonddal csatos sörösüvegeket pakolt volna a lépcsőfokokra, egyre lejjebb és lejjebb. Ha a pálya felé néztem, már csak tompán hallottam a betonlaphoz érő üveg hangját, a lezáró csatt nyekkenését, amelyet Marci bácsi – nem is olyan halk – nyelése idézett meg. Akkoriban még a kispadon, a cserék között láttam Imikét, Bereczkiék fiát, aki néhány héttel azelőtt kapott meghívót a Videotonba. A gyerek apja, Sába mindig megkérdezte, Vilikém, milyennek látod az Imikét. Amikor először rontott rám a kérdéssel, hallgattam, mint a néma csörgőkígyó. Másodjára már mondanom kellett volna valamit.

Gyengécskének, mondtam is.

Sába a tojásfejével, balra nyalt hajával és ütődötten lelógó mákbajszával nézett vissza rám. Nem kérdezett semmit, de az arca kirajzolta a diszkkrét félmosolyt. Kicsit haboztam, elvégre hiába gondolják rólam azt, hogy taploncai vagyok, nagyon senkit sem akarok megbántani.

A másik, hogy odamegy a felnőttek közé, nem fogják kímélni, hogy így Imike, úgy Imike, nekiugranak, aztán megdorgálják rendesen. Korai volt ez még.

Miért mondod, hogy gyengécske?

Na, Bajszikám, mit gondolsz, miért mondom? Na, vajon miért? Nem is értem az ilyen embereket, mint amilyen ő. Képes unott-untalan rákérdezni arra, ami nyilvánvaló. Nekem az apám mindig azt mondta, csak azért, hogy szellőztesse az ember a száját, ne járassa. Persze, ha az ember akkora szónok, mint Fidel Castro, akkor nyugodtan pofázzon hét-nyolc órát, az ő beszédeit nem véletlenül követi fagyott csend. Mostanában mondta be a híradó, hogy az egyik hétfő esti szokásos másfél perces beszédére kicsit rágyúrt, egy-másfél órán keresztül szónokolt, a hozzá idomult csapongó, kiáltozó stílusában. Tisztára, mint egy arab, gondoltam a kanapéról.

Azért gyengécske, mert ott mások a lövések, mások a fejések, mások a passzok, minden egészen más, mint Harasztin vagy egy ifjúsági csapatnál.

És addig, amíg ezt megszokja, el fog telni egy kis idő. És nem egyből úgy lesz, csak azért, mert ő így van, meg úgy van. Vagy azért, mert volt két jó véde. Az ilyen dolgoknak van egy kiforrási ideje. A lépcsőn ugyanúgy fel kell menni, mintha nem védtem volna semmit: egyből nem lehet fel-

26 érne a harmadikra.

Csak levegőért álltam meg, de rezzenéstelen szemeiből azt vettem ki, hogy Sába azt hiszi, folytatni fogom. Mindegy is, mit hitt, mert olyan volt, pontosabban olyan maradt, amilyen mindig is volt, egy jó nagy balfasz.

Erről ennyit, többit a bíróságon, mondtam neki. Nem esett le neki. Hú, azt a tarka farkú jó eget, ez nem érti, hogy miről beszéltem ezidáig. Miért néz így rám? Na, megszólalsz már, Bamba? Ez az, nyisd csak ki a szádat, mondd! A bárgyú mosoly nem tűnt el, amikor rázendített, hogy a fehérváriak játékosmegfigyelője szerint az Imike, na eddig hallgattam. Bajszikám, menj az Imikével együtt a pokolba. Hallgattam, mintha nem gondolnám ezt. De jött utánam. Akkoriban még stramm gyerek voltam, úgy visszafordultam hozzá, ahogyan Córesz Samu visszafordult nyolcezer méteren, a Csomolungma tetejéről.

Vilikém, honnan látod, hogy gyengécske? – meredt rám. Lenyugodtam egy kicsit.

A mozdulataiból, a kirúgásaiból, a kidobásából.

A melegítőalsóm zsebébe dugtam a kezemet, de a Daru valahogy megpördülve feküdt benne.

Neki irányítani kell ott a hátsó embereket, meg az előttük lévő embereket. Bajuszkám, most ezt kezdjem el mesélni neked, örülünk, ha a szobádba betalálsz, nem foglak én fociról oktatni.

Több minden mutat arra, hogy ő jelenleg a ranglétra hanyadik fokán van, nagyon lassan, nagyon nyugodtan csak ennyit mondtam neki.

Egyszer az életben lehetek türelmes, gondoltam, hát folytattam. Sőt, amikor a dohi a számban lesz, akkor még ennél is előzékenyebb leszek. (Amióta a Daru van, nem érzem azt, hogy hegyi levegőt szívok, mint a Fecskével. Igen, kapar egy kicsit, de hát ez a dolga. Emlékszem, először akkor szívtam, amikor apám egy doboz vállalati cigarettával jött haza, persze ő kapta, magának tette a zakózsebbe, de amikor elaludt, kiemeltem a dobozából két szálat. Akkoriban, az ötvenes években még csak egy-egy vállalat gyárthatott magának cigarettát, most már minden nagyobbacska cég megengedheti magának.)

El kell telnie egy kis időnek, hogy fel tudjon kapaszkodni rendesen. Nem az, hogy oda belököm, aztán már egyből ott is van, meg milyen jó, hogy mindjárt ott van a csapatban. Szépen lassan, mindenhez eljön az idő.

Sába most elő sem jött azzal, hogy az Imike lábjátéka erős, mert korábban jobbhátvéden játszottam, így szótlanul tovább mehettem. Meg volt a Daru, a felstócolt tollánál markoltam meg, úgy húztam ki. Ahány szál volt

benne, a zsebemben kötött ki. Egyet azért a számba tettem, a többi meg le volt szarva.

Égészen jól elfelejtettem, hogy ne bámuljak felfelé, a lelátóra.

Vilikém, szevasz!

Szevasz, Marci bácsi, gyere, ülj le!

27

Már csak azért is, mert itt állsz előttem, hogy ne lássam ezeket a töketleneket. Hallottam, hogy valamit elkezdett mondani. Új, korszerű, csak ennyit értettem, mert majdnem gólt kaptunk, a bekiabálásom elvitte a hangját. Kemencéket és tésztafeldolgozó gépsort kapott a sztálinvárosi kenyérgyár, darálta el egy szuszra. A Népszabadság ott volt a Népsporton.

Rakd őket odébb.

Odébb húztam őket, még mielőtt felolvassa azt is, hogyan alakult meg a péküzem.

A csehszlovákokkal játszottunk. Akárhogy is hívták magukat, mi csak a vízkeletieknek szólítottuk őket. A csapat olyasmi volt, mint a miénk, eddig egy gól sem szállt. Nem volt egyesélyes meccs, csak az egyik cseh volt olyan, hogy a labdát sem lehetett elvenni tőle. Ha valaki, egyedül ő tudott gólt rúgni.

Látod, Vilikém, ez úgy szalad a labdával, mintha az életéről küzdene, nyeldekelt a Marci bácsi.

Nem válaszoltam, csak jölesően bólintottam, pedig nem esett jól az, amit láttam. A cseh gyerek önzőzött, rúgta maga előtt a labdát, egészen addig, amíg senki nem volt előtte. Tibike kifutott a kapuból, lötyögött rajta a bő mez.

Bazd meg, Tibike, megijedtél? – ordítottam rá. Arra, hogy Marci bácsi még morgott valamit, oda sem hederítettem.

Ki sem mondhattam, hogy takarodj vissza, mert ezt bizony beengedte, dehogy fogta meg úgy, mint az előzőt. Üvölthettem, mert Marci bácsi azt mondta, hogy Vilikém, ülj már le a seggedre. Valaki a fejem felett azt mondta, hogy szegény Gerecs, ahogy felment a pályára, kapott egy gólt.

Gerecs Tibike a kapu alatt, a zöld fűben feküdt. Olyan vöröslő lében pihentette a nagy buta fejét, mint amilyen a cékla leve. Egyből az öregre néztem, de az már előttem koslatott. Ha nem jön a szurkolók közül ez a hang, hogy a szegény Gerecs, biztos láttam volna, ahogy nekiugrik a kapufának. Kicsit izzadt volt a combom, amikor felemeltem a műanyag támláról. Mennyi van még, spori? – kiáltotta valaki a mieink közül a bírónak. Harsogás volt, inkább hallgatom azt, ahogyan a megszáradt leveleket egymáshoz dörzsölik. Még húsz, közölte, mint aki fölöslegesnek tartja a további beszédet. Marci bácsi már ott guggolt a Tibike előtt. Egy hófehérre mosott zsebkendőt húzott elő a nadrágjából, kinyitották a táskáját. És benne volt két üveg. Másfél literes borosüvegek voltak, abból volt kettő a táskájában. Szenzációs volt, abban a

pillanatban felröhögtem. A piszkos hangú Gyuszi talán már előttem is nevetett, mert rázkódott a teste, még hátulról is láttam. Addigra, amikor Marci bácsi a zsebkendő egyik felével letörölte a vért a Tibike fejéről, már mindenki nevetett, a pályán és a lelátón is. Aztán fogta a másik részt, azt rászorította a fejbúbjára. A mieink közül ketten-hárman közben felállították a Tibikét, így vezették le.

Nem ártana kihúzni azt a szöveget a kapuból, ezzel jött vissza az öreg. Hümmögtem, de ennél speciel jobban izgatott az, hogy ha elbambulok, mindig látom Imikét a kispadon, de most kurvára nincs itt, mert meghívták az U17-es válogatott összetartására. A bíró a sípjába fújt. Az öreggel cinkosan összenéztünk, úgy, mint két, azonos kórteremben fekvő öreg kripli, akik tudják, elvesztették a nagy harcot, viszont, ha lámpaoltás után elment a nővére, még utoljára kibontják a párna alá készített sört. Időközben persze minden sör felmelegszik, de a kórházban talán minden csúszik.

A csapatomat vegyes társaság tette ki. Volt benne ilyen is, meg olyan is. Igazi, szedett-vedett csapat volt. Munkások, tanultak egyaránt voltak. A Lacika, akinek nagy hóhányó volt az apja, munkásember volt, viszont a későbbi Fradi-futballista, a Zolika ekkor még iskolás volt. Tizennyolctól harminc évig terjedt a játékosok kora, de ha a Gyurika lejött a pályára, volt harmincöt éves is. Most, hogy véget ért a meccs, s méghozzá így kikaptunk, a Cigány jól tette, hogy odakerült hozzám, hogy meglapogassa a vállamat. Bár semmi szükség nem volt rá, de legalább neki eszébe jutott, a többi tíznek nem.

Nézd, Vili bácsi, ez nem olyan rossz, bökte ki. Nézném én, csak nem tudom, honnan nézzem úgy, hogy ne rossznak tűnjön.

Ezt jól elbasztátok, Cigány.

Fenemód érzékeny népség a cigány. Ez az alattomos tekintetű, fürgé észjárású gyerek úgy tapasztotta rám a szemét, mintha azzal jóvátehetné, hogy kétfalás. Elhajtottam, különben mint minden eddigi meccs után, megint előjött volna a kérdéssel, ügyes volt-e.

Vili bácsi, csak ennyit mondott, de ebből én már láttam, tudakolná, hogyan játszott.

A cigányok nagyon hajtósak, mondtam neki. Iparkodtatok is nagyon, bár tengernyi hibával, tettem hozzá. Érzékenyek is vagytok, de rohadtul. Emlekszel, mit mondtam a legelső alkalommal?

Nem gondoltam, hogy válaszol.

Azt, hogy érzékeny, széttárta a kezét, sunyin, a sárga fogait mutatva nevetett, ugye, érzékenyek vagytok, utánozta a hangomat, a dühös arckifejezésemet, itt már nevetett megint. Ezt mutatta a Vili bácsi, majd úgy ránk vágott a törülközővel, ami a nyakában volt, hogy másnapra kipattogzott a nyoma.

Azt mondtam, erről tényleg nem volt mit beszélni. El is küldtem, menjen a többiek után, ne zavarogjon itt tovább. Bezzeg, amikor néhány órával

korábban, a meccs előtt a testvére jött, az, akinek már az úthengeres lánya a felesége, na, azt elküldtem a francba. Jött azzal a szomorú képével, nagy nehezen kipréselte magából, hogy igen, eljött, bár nagyon fáj a lába, mert ráesett az éjjel, amikor a sötétben kiment a szobára. Nem érdekelt, azt mondtam neki, finoman, tagoltan, menjél fürödni, menj szépen, és ha megnyugodtál, gyere vissza nyugodtan, de úgy, hogy neked így fáj, meg úgy fáj, nem fog menni. Ment is, csak a szaga maradt itt nekem. Máskor azzal jött, hogy az apja azt mondta, tanulnia kell. Maradj szépen otthon, ha neked apád azt mondta, maradj hát, de ha nem mond senki semmit, jöhetsz, zártam rövidre. A legparádésabb viszont az volt, amikor mindezek fényében, egy kedden, a keservesen feláldozott egy-egy órára úgy jött el, hogy egyből szavá tette, sem kezdő, sem csere nem akar már lenni. Pityukám, el kellett volna járnod az edzésekre, mondtam neki. Megfogtam az ujjait. Egyet behajlítottam neki, kedden. Fogtam a mutatóujját, mondtam, szerdán. Megérintettem a barna középső ujját, visszahajlítottam azt is, pénteken. Ezeken a napokon vannak az edzések, munkaidő közben is, mondtam. Ja, hogy ezt ő nem tudta, recsegte. Ezentúl írtam neki kikérő levelet, nem jött gyakrabban. Legalább hazudott volna olyat, amit az elejétől elhiszek neki.

A lelátón csak egy-két bolondjózsi maradt, meg ott volt az, akinek soha nem tudtam a nevét, pedig állítólag néhány hétig járt hozzám a bátyja. Éppen azt vizslattam, vajon mit csinálhat egyedül a padon, amikor ott, távol tőlünk kicsit előrehajolt, és egyből meglebent mögötte egy szőke hajfonat. Az öreghez fordultam, de tekintével tudtomra adta, ne foglalkozunk velük. Hagytuk is, felálltunk, elindultunk a pályaszél felé. Marci bácsi egy ideig sztorizgatva jött mellettem, de csak az járt a fejében, vajon, hogy hívhatják ezt a srácot, meg ki lehet a lány, aki csak szőkeségét engedte láttatni magából.

Na, de ez olyan, Vilikém, mint a te kapus mizériád, ez volt talán az első mondata, amit meghallottam, amióta felálltunk.

Ez az, sóhajtottam. Nem akartam belemenni az egész szarságba, csak arra vágytam, hogy Marci bácsi elgurítson hazáig a sárga kis autójával és sisseteghessen a frissen felbontott sör a teraszon.

Hány kapusod is volt, Vilikém?

Csak bele akar vinni, ez is jó orvos, szép, ahelyett, hogy segítene elengedni, csak feltépi a régi sebet. Először úgy voltam vele, hogy nem válaszolok.

Minddel volt valami baj. Ha a labdát ki kellett rúgnia, nem tudta rendesen. Vagy nem tudott bekapcsolódni a játékba. Vagy rosszul irányított, szóval.

De nem hagyta befejezni. Pedig ez nem csak készségkérdés, bökte ki a veretes igazságot. Már kint voltunk a pályáról, azt lestem, hol állhat a zsiguli.

Készség, ezen elgondolkoztam.

Meg lehet tanítani őket, csak mindegyik úgy volt velem, hogy majd kialakul.

30 Éppen azt akartam mondani, hogy de magától semmi nem fog kialakulni, amikor az öreg olyan pontosan illesztette hozzá, hogy de magától semmi nem fog kialakulni, mint amilyen akkurátusan, pillanatragasztóval megragasztottam Évike strandpapucsát. Na, ez azért viszonzást érdemelt, és hiába, hogy nem szeretem a Kádárt, mégiscsak csíppentettem a szememmel, mert jobb nem jutott eszembe, azt pedig nem akartam, hogy reakció nélkül caplassak előtte.

Volt neked valaha jó kapusod, folytatta a faggatózást a vén kecske.

Mindnek volt valami hibája, feleltem, mert soha nem szerettem, ha valaki ennyire beletúrja az orrát más dolgába, viszont Marci bácsit, na azt tiszteltem, ezért nem hagytam magamat felbosszantani.

Azt már nem mondtam, hogy mindenért harcolni kell, mindenért iparkodni kell, tudni kell, mik a lehetőségek. Az emberek többsége, mármint én úgy láttam az eddigi harmincnál is több évemben, úgy van velem, hogy jól van ez így, próbálok feljebb jutni, de sok kavicsot nem gereblyézek ezért össze. Hát, pedig ez nem úgy van.

Amikor begördültünk az Attila utcába, az öreg olyan határozottsággal vezette a huszonnégyhez a kocsit, mintha maga is ott lakna. Ah, szakadt ki a levegő belőle. Oda sem kellett néznom, hogy tudjam, miért mondja.

Látom, itthon van a feleséged is, nyilatkozta.

Mire megkérdeztem, hogy Marci bácsi, sört kérsz, ő meg rávágta, hogy hát, hogyne kérnék, Vilikém, az asszony addigra már egyből faggatózott, hogy egy kis Duna-kolbászt megkóstol, Marci bácsi. Hát, megkóstoltam volna már régebben is, sunnyogta, kérdezhetne volna régebben is, kedves. Kirakta a kistányérra az egy szál kolbászt, kettévágta. És kenyéret kér? Ó, egy vastag szeletet, egy vékony szeletet. Már rég a teraszon ültünk, előttünk egy-egy kifingott sörös üveg, meg egy-egy, amiben még volt. Kér-e még, jött ki újra. Persze, hogy befalta azt is egy kis lilahagymával, kenyérral kísérve. Beszélgettünk erről-arról, amikor nem is nekem, hanem neki jutott eszébe, hogy a gyerekek itthon vannak-e. Eszes kérdés, már hol lennének, hétfőtől péntekig van iskola, hétfégén csak minden második szombaton, de késő délután már akkor sincsen. Nem volt olyan régen az öreg fiatalága, ezt tudnia kellene. Legalábbis nem ártana.

Szombat van, mondtam megfellebbezhetetlenül. Ez egyben azt is jelentette, hogy a mellélövőkkel másnap nem kell foglalkoznom, a hétfő a gyerekéé, most csak őket kell treníroznom. A reggeli torna mindig közös, az alól nincs kibúvás, utána pedig, hozzám hasonlóan, ők is a kertben, hideg vizes lavórban tisztálkodnak. (Igaz, megteszem ezt télen is, Mari meg a többiek sapkával a fejükön, beburkolózva jönnek nézni, mint egy marhát.) Most majd

a helyes légzésre is megtanítom őket. Fogom majd Vilikét, a hasára teszem a kezemet, azt mondom majd, nézzen oda, és mintha onnan felszívna a levegőt, majd húzom felfelé a kezemet, mintha megtelne a tüdeje, tegyen úgy. Aztán egy-kettő-három, engedje ki a száján keresztül.

Hát, akkor megnézem őket, jelentette ki.

31

A Marci bácsi, az egy nagy tudós volt. Bement a hátsó szobába, abba, amelyik a gyerekeké volt. Megszeppent mindkettő, akármit is csináltak előtte, ledermedtek a belépéskor. Az öreg vitte magával a sötétbarna bőrtáskáját. A kisfiam automatikusan hátrázott egyet, Évike pedig úgy mosolygott, mintha portréfotózáson állna. Addig, míg macerálta a két gyereket, úgy álltunk Marci bácsi mögött, mint a szent család. Megvizsgálta Vilikét.

Úgy nézel ki, egészséges leszel, kurjantott csendesen. A fiam pedig úgy állt előtte, mint aki azt sem tudja, mi történik vele. Némán várta, mi következhet folytatás gyanánt.

Csak egyre nagyon-nagyon vigyázzál, apád lábnyomába ne lépjél, mert akkor nagyon nem fognak szeretni.

Az asszony már mondott volna valamit, amivel folytatja az életen keresztül tartó babusgatást, de mielőtt elléphetett volna mellőlem, finoman megszorítottam a csuklóját. Vilike látta, hogy az anyja kezét szorítom, nyilván megzavarta az is, amit az öreg mondott neki, hiszen hol rám, hol az anyjára nézett. A szememmel mutattam neki, remélem, elég erélyesen, hogy a doktor úrra figyeljen, ne rám. Visszabillentette a fejét, az pedig, mintha csak erre várt volna, újra belezendített.

Apád nagyon rendes, meg jó játékos is, de nem szeretik, mert kinyitja a száját, csörögte.

Vilike akkor kis fingilingi volt, így talán ért valamit, hogy a nyomaték kedvéért még egyszer hozzátett egy mondatot.

Csak olyan ne legyél soha, mint amilyen ő.

Nem leszek, kuncogta.

Utána ment Évikéhez, aki Vilike mellett mocorgott. Megtapogatta itt-ott, egy kicsit állt előtte, úgy nézte a testét. Nem tetszhetett neki, én pedig arra gondoltam, a kislánynak már milyen hosszú a haja, itt lenne az ideje az újabb fodrászatnak. Aki hároméves korától rövid, fiús frizurára vágta a haját, Nyíregyre költözött, innen odajárni pedig elég macerás lenne, a kétszázötven az kétszázötven, ha kilométerről van szó, annál inkább. A kislánynak mégis rövid haj kell, így döntöttem, és mivel nem találtam egy fodrászt sem, aki normálisan le tudta volna vágni a haját, idővel én kezdtem neki.

Neked meg tornásznod kell, hogy legyen egy kis formád, gondolt akármit is Marci bácsi, Évikének ennyit mondott, úgy foghegyről, hogy a nyomaték kedvéért hozzátehesse, nehogy apádra üss.

Na, így. Én voltam az ellenpélda Marci bácsinál, de az öreg mindenkit tisztelt. Amikor visszaültünk a még hideg sörhöz, a zománcozott asztalt a sörös üveget tartó kezével kicsit megbillentette, mintha egy képzeletbeli pápírcsikot tenne a lábhoz. Lenyelte a kortyot.

32 A test kifinomult apparátus, aztán csak ennyit mondott, úgy, mint aki feleslegesnek tartja a többi beszédet. Meg úgy, mintha nem tudnám.

Marci bácsi most olyan, számomra mindenesetre, mint amikor először láttam. Kerek, telt az arca és azt hiszem, ugyanolyan széles, mint magas. Az álla gömbölyű, az arccsontja finoman erőszakos. A haja már ősz, de rendezett, tudom is, hova, a Halász Szalonba jár fodrászhoz. Persze, ott van még a kicsit kacifántos szemöldöke, a vékony, de könnyen mosolyra nyúló szája, meg az orra. Na, igen, az orra. Az valami északi típus. Mesélt is arról, hogy egy bolgár jósnő szerint ez azt jelzi, hogy jó állapotban nagyon emberszerető a gazdája, beszédes és figyelmes. Most az öreg csak úgy elvan, beszél is, meg nem is. Feláll, majdnem feldönti azt a sört, amelyet a feleségem hozott ki. Mari szépen, precízen teszi ki a fogyasztanivalókat, mintha nem csendőr, legalábbis pincér lett volna az apja. Közben az öreg kikóvályog az udvarra, de nem megyek utána, csak nézem, brunyálnia kell-e, vagy mi van vele. Megáll szemben a szőlőlugassal, nézi meredten. Nem szól, de azt hiszem, ha mondana valamit, az az lenne, hogy Vilikém, így kezdené, ez hótziher, szóval, Vilikém, biztos vagyok benne, hogy ez a kis szőlőke, akkorra, amikor te annyi idős leszel, mint én most, már régen elszárad. Most megfordult nekem, egészen pontosan csak sejtem, az ablakon nézhet be.

Vilikém, ez itt ázik, kérdezi magábforduló döbbenettel. Olvad, jön az újabb kérdés. Vagy ez már szemét?

Hú, csap belém a felismerés, ez a kutyának a holnapi ennivalója. Ne beszélj már, zengem, mielőtt még hozzányúl és kidobja, mint a patkánymérget. Közben ugat a kutya, majdnem úgy ugat az óljából, mintha már igazi kutya lenne. Marci bácsi gurgulázik, és ha nem is akarta, hogy halljam, azért hallom, hogy a jó kedvvel egy kis büfögés is felpattogzott a szájába.

Hát, kezdi, rögtön tudja, mi van, pislant a Cézi felé.

Az öreg jön visszafelé, de ott van a kezében az a massa, már ott ázik két napja, direkt külön tettem, hogy a kutya meg ne találja. Ez a jó ember pedig hozza magával, talán meg akarod enni, vagy miért szorongatod. A kutya ugat, viczorog, körbeforog az ól előtt.

Nehogy már, magamat is meglepem, mert nem is tudom, mit akartam mondani, de aztán látom a kutyát, amint kisomfordál a területéről. Most végre nem ugat. Ahha, egészen addig, míg meg nem látja Marci bácsi kezében a másnap adagját. Egyből megkergül, össze-vissza ugrándozik.

Tedd le, kiáltom az öregnek.

Jó gyerek volt. Nagyon sajnáltam, és sajnálom, azóta is. Egyszer-kétszer járt el errefelé. A kutya akkor az Attila utca többi kutyájával szólamban rázendített, köszöntötték ahányszor elment a ház előtt. Nem lakott túlságosan messze, szép házat vett a temető magasságában, mutatós háza volt Szegeden is. A villanegyedben a legszebb, a legmagasabb volt az 33 övé. Volt egy csomó barack a kertjében, mindig mesélte. Igen, NB I-es háza volt az öregnek. Én is csak képet láttam róla, az is valami. Ott volt a szerez a szegedi ház, de az, amit itt megvett, az sem volt piskóta.

Vili, muslincákat szaporítasz, az ütődött kérdés bentről jött. Tele van muslincával, kezdett rá a feleségem. Mielőtt még válaszoltam volna, esetleg megkérdezem, miről beszél, Marci bácsinak megmutattam az irányt, merre tegye vissza az edényt.

Most mit csináljak vele, kérdeztem vissza, remélem, elég pimaszul. Mindjárt beszámozom őket, kiáltom vissza neki, mármint a muslincákat, bár nem hinném, hogy az, akinek a lábai úgy vannak a seggébe szúrva, mint két hurkapálca, az érti az ilyet. Ezt az átkozott nagy megosztott figyelmet nem igazán szeretem, bentről az egyik károg, a másik meg szinte feltúrja a kertet. A kutya pedig megint ugat, ugat a többire, reagál rájuk.

Kidobjam őket?

Igen, hozd csak ki, a Marci bácsi majd elpakolja, jó lesz az a be-tegeinek. Nézd, gyere, a kutyát idomítja!

És tényleg, ott guggol, kicsit ingatag, mint egy háromlábú asztal, de nézi, tisztas távolból a kutyát.

Mari most aztán kiért, szilvával teli zacskó van nála.

Már meg is van rohadva valami. Elgondolkozik, csak tudnám, min. Ami rossz, azt rögtön passzold ki a kuksiba, mondja nekem. Na, majd a Marci bácsi kiválogatja a jókat, gondolom. Bár, ha ez lesz a felállítás, az öreg egész életében a kutyával játszik. Az a dög pedig incselkedik vele, odadörgölődzik a lábához.

Hát, csapjál már a fejére!

Marci bácsi rásóz egy kicsit.

Úgy megijedt, hogy beleharapott a saját farkába, fuldoklom a röhögéstől.

Ilyet tud, kérdi mélán a Marci bácsi, ezt láttad, Vilikém?

Visszasomfordál, leül mellém. Meglepődik a szilván, kérdezi is, mi ez, mondom, válogassa ki, és vigye el a jó szemeket. Már széttett legalább három-négy elfehéredett megrohadtat, amikor újból kíváncsiskodik.

Mennyit vigyek?

Most már könnyen ki lehet hozni a sodromból. Nyúlok az egyik penészes szilva felé, kicsit megfogja a ragadó, mézes fehérség az ujjamat. Rámordulok.

Mit mennyit? Mindet! Mit baszakodsz?

De Vilikém, akkor nektek nem marad.

Van ott nekem is, öntsd bele az egészet a zacskóba. Már öntöm is helyette.

34 Jaj, de van, ami nem jó.

Nem baj, tedd csak bele mindent, aztán majd otthon eldobjátok, ami nem jó.

A tej, most jut eszembe. Megvettem már egy hete, a Kopogóson eszembe jutott, hogy elfogyott már az otthoni, ideje lenne újat venni. Hiba volt, mert a feleségem aznap vett, két literrel. Ez pedig már semelyiknek nem kell, a kutyának pedig azért mégsem adom. Úgy nőttem fel, hogy a tej élet, erő, egészség, ezt nevelem bele a gyerekekbe is. Marci bácsi benyakalta az újabb sört, most még megint nyel egyet, le is támadam.

Van ott egy üveg tej, elviszed?

Hogy, néz rám értetlenül. Tejet, Vilikém, röhög.

Évike most jött elő a szobájukból, papírszemét van nála, azt hajítja a kerti kukába. Ha már kijött, egyúttal a tejet is felmarkolhatná.

Kislányom, van ott egy liter tej, hozd ki, kérlek, mondom neki.

Marci bácsi néz utána, csak ennyit mond: jó. Tudom, a folyadék hal-mazállapotú ajándéokra értette.

Úgy látszik, az öreg mára itt ragadt, de ez cseppet sem bánom. Máskülönben, még örülök is neki, hiszen vele értekezni mindig szórakozás. A beszélgetéseink, amelyet mindig sörözés kísér, nem változtatják meg a történelem irányát, de nem is az a rendeltetésük. Ha már egyszer a kelleténél tovább maradt, elmesélem neki, hogy jártam az állatorvossal. Egy pulinak ilyenkor, nyáron melege van a bunda alatt, meg kell nyírni. Kitaláltam, szóltam is a csodadoktornak, az jött is, mint a szélvész, félszemmel felmérte a kutya kondícióját.

Úgy volt, mondom, hogy nem mondott semmi többet a nyíratkozásról, csak két mondatot. Nem ehet, nem ihat. A kutya száraz legyen.

Hogyhogy száraz legyen?

Megfordul, de a kutya nem a háta mögött van, gondolom, valahol a paradicsomok között ugrál. Ennyire azért nem lehetek rosszálló, biztosan nem ott van, megtanítottam rá, hogy oda nem szabad mennie.

Úgy értette, hogy ne legyen vizes a szőre, mondom neki. Hogy miért ne, nem igazán értem. Azt hiszem, az állatorvossal egy olyan szintre érkezünk, ahonnan már nem lehet feljebb lépni.

Megrázza az áram, persze, jegyzi meg bölcsen.

Röhögünk mindketten, hangosan nevetünk kifelé magunkból. A nevetés társadalmi valami, csak úgy magában nem nevet senkise, viszont ha társaságban van, ha esetleg moziban, netán színházban neveti el magát, egyből értelmet nyer a dolog.

Újra elismétlem, megrázza az áram. Hát, szóval, itt olyan sok trükkös ember van, mondom, miközben elfordulok rágyújtani egy újabb Darura. Én minden hülyeséget, minden viccet bírok, de ez túlmutat mindenem. Kénytelen voltam kérdezni kettőt tőle, de láttam, nem veszi a tréfát. Ritka egy ember, summázom. Iszunk mindketten. A délutánt észrevétlenül felváltotta az este, a kutya bebújt a vackába, Mari befejezte a lekvárfőzést. Marci bácsi talán már menne, mert laposakat pislant a csuklójára. Egy nagyobb szellőfuvallat lehord valamit a fáról, a hátsókertben koppan a földre. Engem nem izgat, csak szilva vagy meggy lehet, más nem hullhat le. Bemelegyek az előszobába, odaviszek egy újabb – talán már utolsó – sört Marci bácsihoz, gyorsan felpattintja. 35

A meggy meg ott rohad a fán, biztosan az esett le, szólok. Vihetnél egy kicsit, nyögöm ki végül, de már meg is bántam. Az öreg felemeli a fejét, mosolygós. Szólni készül.

Kedves tőled, Vilikém, mondja. De azt nem, hogy köszöni. Azt sem, hogy jó lenne. Azt sem, hogy örülne, vagy ne sértsem vérig. Mondom én, kár volt felajánlani.

Ebből jövőre már úgysem lesz meggy, bököm ki, mintha haragudnék. Várom, mit reagál. Csak gyalogmeggy, teszem hozzá, hátha elneveti magát.

Győzelem, vevő ő az én humoromra. Talán ezért szeretek ennyire vele sörözgetni, érti, amit mondok, értem én is, amit ő mond. Az elmúlt fél órában már alig beszélt, ez nem vall rá. Szórakozottan nézi a sörösüveget, forgatja, mintha a címkét akarná elolvasni. Bemelegyek, felkapcsolom a villanyt, hogy lássa is. Méregetnem kell egy ideig, míg rájövök, mi olyan más rajta, mint akkor, amikor leültünk. Elég zöld, mármint úgy értem, jól be van piázva. Mondom is neki, csak nevet, és elkezd mesélni valamit egy meccsről, szerintem, elfelejtette, hogy akkor már kisedző voltam, első kézből tudnám folytatni. Öreg már, nem szakítom félbe. Amikor a végére vergődik, finoman az órára nézek. Értheti a célzást, ő is a sajátjára néz. Mindketten megnéztük, mennyi az óra, de ennyi volt, más nem történt. Akkor ez egy jó kör volt, már mondanám is. Látom, mégiscsak szedelőzködik. Kiíssa a sört, csak egy kicsit hagy az üveg alján, hogy legyen mit szétlocsolnom a kertben, mielőtt a szemébe hajtóm, amikor kikísérem. Egy kicsit csodálkozom azon, hogy hat sörtől berúgott, máskor nem szokott. Nekem is megárthatott, mert olyan képtelenségek jutnak eszembe, hogy ha egyszer el kell mesélnem valakinek ezt a történetet, honnan fogom pontosan tudni, miről beszéltettem az öreget. Ha egyszer valamelyik gyerekemnek lesz gyereke, azt fogja-e egyáltalán érdekelni. Nem hiszem, de ha megkérdezik, milyen autó felé iramodott ki a haraszti háziorvos, azt sem fogom tudni elmesélni, hiába áll a kapu előtt a kocsi. Milyen autó,

milyen autó, milyen. Hát, azt mondanám, négykerekű. Ezzel egy kicsit elvagyok, de meg azért nem kérdezem, mi a gyártmánya a pléhdobozkocsinak.

Miután felocsúdok a saját hülyeségemből, már csak annyit látok, Marci bácsi vehemensen igyekszik bekúszni a kocsiba. Elfog a röhögés, ma
36 már nem először.

Azt a kurva, mondom, Marci bácsi, ez most hogy fog menni?

Nagyon nehezen, jegyzi meg. De ezt úgy mondja, mintha azt mondta volna, meg kell másznia a Csomolungmát, holott a Gellért-hegy lába előtt állna. Nehezen fog menni, ismétli, majd hozzát teszi, de mennie kell. Azért egyszer haza kell éjrek, állapítja meg. Olyan spontán, olyan megfontoltan nyomja ezeket a röpké válaszokat, hogy nincs is hogy. Másnak törnie kellene a fejét, hogy ilyenkor mi a teendő, mit kell mondani, ez viszont kívágja őket. Aztán szép lassan beerőszakolja magát az első ülésre. Nagy nehezen abba hagyom a nevetést, megszorítom a letekert ablakon kidugott kezét.

Te, mindig nehéz, mondja.

Hogyne lenne az, mondom.

Azután, hogy az öreg meghalt, ilyen élményekkel nem nagyon találkoztam. Persze, nem is igen mentem utánuk. Először is, aki ilyeneket tud mondani, az már egy nagyon értelmes, tanult valaki. Az már egy máshogyan kvalifikált ember, mint a mostaniak. Ezeknek a fele azt hiszi, ha már van papír a kezében, akkor én vagyok a felsőfokú krumplogyurka. Hogy én már olyan okos vagyok, hogy ha már lehetne repülni, akkor egy szárnyal is menne az, ami másnak kettővel sem megy. Marci bácsit csak azért örökítettem meg így, pedig az írásom nagy, dagadt gömbölyű betűk szedett-vedett vidéki csapata, mert eszembe jutott az, amit az öreg csak egyszer mondott el. Szokása volt, hogy a sok okosságát többször, néha hetente elharsogta. Az ember az, ami, kezdett rá egyszer. Majd folytatta, igazság, lelkiismeret, halál, politika, és itt abba hagyta a felsorolást, mintha nem tudná, kell-e még valami a végére, vagy sem, aztán kibökte. És ízlés. Semmi több, zárta. Ezt úgy igazán soha nem tudtam magaménak, de gondoltam, ha ő így gondolja, mondja nyugodtan. Egyszer az Orczy úton, az Ádám krimcsiben, inkább köpkölde volt, iszogattunk néhány régi csapattársammal és az asztalitenisz-bajnok Misivel, amikor Marci bácsi nagy hallgatás után sajátosan szállt be a beszélgetésbe. Hogy pontosan, mire felelve mondta azt, amit mondott, már egyiküket sem kérdezhetem meg, én pedig nem tudom.

Az emlékezésnek kettős természete van, mondta büszkén. Az emlékezés és az emlékeztetés. Hosszan méregetett. A négyfős társaságból csak engem vizslatott, mintha nekem mondta volna. Ismered a királyt, meg az emlékeztést, gördítette elé a kérdését. Nem tudtam, miről beszél, de gondoltam, vevő leszek a játékára.

Nem, mondtam vállat rántva.

Ahha, mondta.

Gondoltam, ennyivel el van intézve. Leitta a habot a sörről, egy szalvétával megtörölte a lapos szája szélét.

Csak annyi, hogy onnantól, hogy valaki írásban van rögzítve, 37
ki van ragadva az élők közül.

Soha nem mondta el a történetet.

Illyés Gyula és Déry Tibor kapcsolata a magyar irodalomtörténet legismertebb művészbártságai közé tartozik.¹ A húszas évek elején (egészen pontosan 1923 októberében, Párizsban)² kezdődő jó viszony – talán egyetlen, a második világháború éveire datálható szünettől eltekintve – 1977-ig, Déry haláláig kitartott. A két író levelezése,³ vagy az egymás „kerek” születésnapjai alkalmából írt köszöntések⁴

38 Reichert Gábor

ILLYÉS ÉS DÉRY SOMOGYJÁDON

tanúskodhatnak az utó-

kor számára a bő fél évszázadon át tartó barátság emberi-magánéleti aspektusáról. Persze a személyes kapcsolaton kívül – nem túl meglepő módon – szakmai-művészi együttműködésre is bőven akadt példa a két alkotó hosszú élete során. Ezek közül a legkésőbbi és talán a legkülönösebb az a hatvanas évek végi műpáros, amelynek létrejötté elválaszthatatlan egy Somogy megyei település, Somogyjád lelkes színjátszókörétől. Köztudott, hogy Illyés a falu általános iskolájának igazgatója és a helyi irodalmi színpad vezetője, Stamler Imre felkérésére írta 1966-ban *Az éden elvesztése* című oratóriumát, amelynek ősbemutatóját 1967. február 19-én tartották Somogyjádon.⁵ Déry nem sokkal később, 1967 nyarán megírta a maga „válaszművét” *Szembenézni* címmel,⁶ amelyet ugyancsak műsorra tűzött a falu színjátszóköre 1970. június 7-én.⁷ Az alábbiakban e két alkotás keletkezésének körülményeivel, Illyés és Déry korabeli gondolkodásában betöltött helyével, valamint a művekben megjelenített problematika – az atomháború veszélye és lehetséges következményei – hatvanas évekbeli aktualitásával foglalkozom. Írásomban arra is kitérek, maga Somogyjád miként reprezentálódik a két alkotásban – a falu metonimikus helyként (Illyésnél) vagy szimbolikus „szereplőként” (Dérynél) való ábrázolása ugyanis rámutat a műveket életre hívó szemléletmódok legfontosabb különbségeire.

„Kedves Illyés Elvtárs! Különös kéressel fordulunk magához. Községünknek 10–25 fiatalból álló irodalmi színpada van. Műsorunkon ma élő magyar és külföldi költők versei szerepelnek. A fiatalság, az élnivágyás, a forradalmiság, az új szeretete az, amit ki akartunk a múltban és ki akarunk a jövőben is fejezni. [...] Most is egy új és merész elgondolásunk van. Szeretnénk, ha az idén irodalmi műsorunk az atomról szólna. Szeretnénk kifejezni, hatásosan megérteni, megéreztetni mindazt, ami az atomból, korunk meghatározójából, az élet nagy lehetőségéből, vagy a halál fagyosságát hordozó hatalomból az emberiségre várhat” – írta 1966. augusztus 26-án kelt, Illyésnek címzett levelében Stamler Imre.⁸ Óriási meglepetésre Illyés a levél kézhezvétele után szinte azonnal nekilátott a kért mű írásának, szeptember

27-én (tehát mindössze egy hónap elteltével) pedig meg is érkezett Somogyjádra *Az éden elvesztése* kézírata.⁹ Jogosnak tűnik a kérdés: mi ösztönözte a kor legelismertebb magyar költőjét arra, hogy eleget tegyen egy amatőr színtársulat felkérésének? Stampler visszaemlékezése szerint a levél megírása előtt semmilyen kapcsolatban nem állt Illyéssel, sőt ő maga is 39 igencsak meglepődött a költő készségességén – személyes szívesség-ről tehát nem lehet szó.¹⁰

Véleményem szerint két okkal magyarázható, hogy a csekély anyagi és szakmai haszonnal kecsegtető ajánlat mégis felkeltette Illyés érdeklődését. Egyrészt, ha hihetünk a költő egy későbbi nyilatkozatának, már a felkérést megelőzően is foglalkoztatta az atomveszély kérdése, így tulajdonképpen kapóra jött számára a lehetőség: „Mikor én Somogyjád-ról megkaptam ezt a kedves, először naivnak tetsző felszólítást, úgy éreztem, hogy ez az a pillanat, amikor nekem engedelmessé kell, és amúgy is már régebbi idevágó gondolataimat valami formába öntenem” – mondta *Az éden elvesztése* budapesti előadása előtt.¹¹ Sőt, Tüskés Tibor állítása szerint Illyés műve korábbi „eszme- és verstöre-dékeket” is magában foglal,¹² ami pedig magyarázatul szolgálhat az oratórium rendkívül gyors elkészültére. A megírás másik motiváló tényezőjét egy Illyés egész pályáját meghatározó elvi megfontolásban, nevezetesen a saját közösségéért (a parasztságért, a magyarságért, jelen esetben pedig magáért az emberiségért) felelősséget érző és annak szellemi felemelkedéséért szüntelenül dolgozó költő szerepének tudatos vállalásában kereshetjük. A somogyjádi felkérés elfogadása logikus következménye a 19. századi gyökerű vátepszerep továbbvitelére irányuló törekvésnek. A szakirodalom általában Petőfit említi e minta ősforrásaként – nem véletlen, hogy Illyés éppen róla írt monográfiát 1936-ban –, *Az éden elvesztése* kapcsán azonban Fehér Ferenc más előképeket is említ: „[Illyés] demokratikus gesztusa (Kodály zeneforradalmának ikertörekvése) a legjobb magyar múltban – visszafelé hetedíziglen – megalapozott. Ki ne ismerne rá abban a mozdulatban, amellyel a baloldali Párizs emlőin nevelkedett Illyés Somogyjád művelődési otthonának átnyújt egy passiójátékot, arra a mozdulatra, amellyel a baloldali Párizs emlőin nevelkedett Csokonai Csurgó iskolájának vígjátékot, a parlagiságból a »társasági életre« való nevelés mintadarabját nyújtja át?”¹³

Illyés motivációi tehát, ha nem is állapíthatóak meg teljes bizonyossággal, valamelyest mégis kikövetkeztethetőek. De mi a helyzet Déryvel? Ő miért érezhette fontosnak, hogy új művel (a saját meghatározása szerint: „jelenettel”) válaszoljon Illyés darabjára? A több évtizedes barátság, és a nyolc évvel fiatalabb pályatárs munkájának ihlető ereje mellett Déry hatvanas évek végi pályaszakaszának néhány jellegzetességét is érdemes megemlítenünk.

Az író 1960 áprilisában szabadult hároméves börtönbüntetéséből, amelyet az 1956-os forradalom szellemi előkészítésében betöltött szerepéért rótt ki rá a berendezkedő kádári hatalom. A szabadulás után, a hatvanas évek elején szigorúan szabályozott keretek között ment végbe Déry irodalmi életbe való visszatérése (ez egyébként a börtönbüntetéssel nem, éveken át tartó szilenciummal viszont ugyancsak sújtott Illyésről is elmondható).¹⁴ Ez az éveken át tartó egyezkedési folyamat¹⁵ – valamint természetesen a közelmúlt keserű tapasztalatai – mintha az író világszemléletén és alkotásmódján is rajta hagyták volna a nyomukat. Személyes válsága – amelyet nem enyhített a hatvanas évek második felére egyértelműen visszanyert megbecsülés sem a hatalom részéről – az emberiségből való mélységes kiábrándultságban manifesztálódott, amelynek szinte minden írásában hangot adott a *G. A. úr X.-ben*-től kezdve az *Ítélet nincs*-en keresztül a hetvenes évek kisregényeiig. Ide vágó példaként egyetlen részletet idézek az Illyés hetvenedik születésnapjára írt köszöntőjéből: „Én a kommunizmusban bízom. Nem tudom, igazam volt-e. S nem tudom, Illyésnek igaza volt-e – van-e – amikor általában is még bízott – s ma is még bízni látszik – az emberiség eszében, erejében, egészségében.”¹⁶

Meg kell emlékeznünk a külső kontextusról is, hiszen nem lehet véletlen, hogy Somogyiád éppen „az atomról” kért darabot Illyéstől, mint ahogy az sem, hogy Illyést és Déryt is éppen ugyanebben az időszakban foglalkoztatta az oratóriumaikban megjelenített problematika. 1966–1967-ben, *A éden elvesztése* és a *Szembenézni* keletkezése idejében néhány év telt csak el a kubai rakétaválság óta, de az épp zajló vietnami háború lehetséges kimenetelei is okot adhattak a mindennapos aggodalomra. A történelmi szituáció bővebb ismertetése helyett ezúttal csak egy ahhoz erősen kapcsolódó kulturális érdekességet említek meg: a politikai nagyhatalmak agressziója ellen tüntető „protest song” műfaját, amelynek sajátosan ideologikus helyi adaptációjaként éppen 1966–1967-ben indult útjára a magyarországi polbeat-mozgalom.¹⁷ Természetesen nem kívánok közvetlen párhuzamot vonni (például) a Gerilla együttes dalai és Illyés vagy Déry itt vizsgált szövegei között, mindenesetre figyelemreméltó tény, hogy a magyar kultúra különböző regisztereiben egyidejűleg kerültek előtérbe a teljes emberiség nevében felszólaló, humanista üzenetet közvetítő irodalmi és zenés alkotások – azt mondhatjuk tehát, hogy a korszak hidegháborús légkörének egyik központi toposza jelenik meg Illyés és Déry műveiben.

Az emberiség által követett „rossz menetirány”¹⁸ Déry korabeli publicisztikájában is lényeges szerephez jut. *A napok hordaléka* címen bő egy évtizeden át írt cikksorozat számos darabjában a technikai fejlődés – kiemelten pedig az atomenergia egyre nagyobb mértékű felhasználása – az elembertelenedés veszélyének hordozójaként jelenik meg, ez a felvetés pedig egybeesik

Illyés oratóriumának alap gondolatával, amely szerint az atomháború első sorban mint humanitárius katasztrófa, az ember *emberségének* elvesztése miatt jelenthet sorsdöntő csapást. Míg azonban *Az éden elvesztésének* beszélője a veszély felismerése után mégis hitet tesz az egyes ember cselekvőkészsége és a kisközösségek (amilyen maga Somogyjád is) 41 megtartó ereje mellett, addig Déry sem publicisztikájában, sem a *Szembenézni* soraiban nem vázol fel túl biztató jövőképet. „Ma ott tartunk, hogy kénytelenek vagyunk együttélni az atombombával, a bombaszerű népességszaporodás még fel nem mért veszélyével, a közlekedésnek az őskori vadaknál is pusztítóbb szörnyetegeivel, az ipari forradalom ezer megoldatlan kérdésével. Döntésünk, hogy *homo sapiens*-ek leszünk, ezt a láncreakciót váltotta ki. Meg tudjuk-e állítani?” – teszi fel a kérdést egy 1965-ös cikkében.¹⁹ Az emberiség történetét – az atomrobbanás egyszerre szimbolikus és nagyon is konkrét veszélyével fenyegető – láncreakcióként, visszafordíthatatlan folyamatként láttató narratíva a *Szembenézni*-ben is visszaköszön: Káin és Ábel – mint az emberi faj két tragikus ősmintájának – küzdelme sosem ér véget, hiszen maga a vég sem hozhat mást, mint ugyanennek a küzdelemnek az újrakezdődését. Ahogy a szimbolikus anyafigura mondja a Déry-mű végén:

*S ha vétkük mint a folyondár
 más csillagokra kúszik
 jobb térdemről az egyik
 bal térdemről a másik
 s ott szájuk egymásra tátva
 a forgó űrbe köpik
 a hasadó atomot
 maguk is széthasadván,
 oh adj erőt, boldogság
 boldogtalanság segíts
 könyörögjetek értem:
 én újraszülöm őket
 édes babáimat.²⁰*

Az Illyés és Déry művei közötti alapvető ellentét egyén és közösség, az egyes ember és a teljes emberiség viszonyának eltérő megítélésében keresendő. Illyés oratóriumának implicit állítása szerint a világ végromlása visszafordítható, „mindössze” annyi a teendőnk, hogy előbb a magunk szűkebb pátriájában teremtsük meg egy jobb élet feltételeit, majd – a „lépcsőfokok elmélete”²¹ szerint – idővel a teljes emberiség eljuthat egy jobb élet magas-

latára.²² Ennek a – ma kissé naivnak, vagy egyenesen álnaivnak ható – optimizmusnak a legjobb bizonyítéka a mű utolsó tétele:

42 *Ha jó a harag napja
mert hiszen eljöhet,
ha robban az atom,
mert hisz halomba-rakva
vár hajító kezét;
robban bár az atom,
ama végső napon,
ama rettentő holnap
előtt még, emberek
merjük a legnagyobbat,
kezdjük itt a legmélyből,
hűségünk erejéből
léptenként, mint lehet,
de mégis föl, föl és föl
újra az életet.²³*

Déry „jelenetének” zsigeri pesszimizmusa az illyési tétel visszautasításából (is) táplálkozik. Maga a cím, illetve a mottó („Szembenézni? De mivel?”) is *Az éden elvesztése* egy mondatára utal, amelyben a beszélő a „szembenezés” (eleve idézőjeles) fogalmát az emberiségről lemondó szölamok hazugságaként leplezi le:

*Ki mondja, hogy a »Sors«-nak
tervén kívül esik,
ha e borzas golyóbis
ki-kitetveztetik?*

[...]

Vannak, akik így beszélnek. Így kezdenek vitát. A »szembenézéstől« remélve – mélyebbre látást.²⁴

Déry cím- és mottóválasztása viszont mintha arról tanúskodna, hogy nem lehetséges „egyik” és „másik” szölam elkülönítése, hiszen nem tudjuk meghatározni, ki áll szemben kivel – éppen ezért az illyési értelemben vett „szembenezés” és az attól remélt „mélyebbre látás” lehetősége sem magától értetődő. A szembenezés Déry esetében az önmagával való számvetés gesztusával egyenértékű, az Illyés oratóriumánál erősebben dramatizált – négy

„szereplőt” kijelölő – jelenet az író belső, hangsúlyosan személyes vívódásainak egyetemessé tágított kivetüléseként olvasható. Míg Somogyjád Illyésnél a darab helyszínéként – afféle „egyben az általánost” megmutató példaként, az emberiség számtalan kisközösségének egyikeként – bír jelentőséggel, addig Déry „szereplővé” emeli a települést. Az emberiség „ábeli” (vagyis örök áldozati) arcát megszemélyesítő Somogyjád folytonos vitában áll saját „káini” (vagyis örök gyilkos) alakmásával, Kakukházával,²⁵ amely vita egyszersmind az egyes ember belső ellentmondásosságának – egyszerre és megváltoztathatatlanul ábeli és káini természetének – színreviteleként is értelmezhető. A meglehetősen könnyen dekódolható analógia szerint tehát az emberiség egyszerre gyilkosa és áldozata önmagának, ahogy pedig az Anya fent idézett záró monológja is bizonyítja, nem sok remény mutatkozik az ördögi körből való kilépésre – Káin és Ábel mindannyiszor újjá- és újjászületik. Ha az Illyés-vers kapcsán naiv vagy álnaiv optimizmust említettem, nem mehetünk el szó nélkül a Déry-szöveg világmagyarázat-értékű pesszimizmusa mellett sem. Ahogy fent említettem, az író kései művészetének jellegadó vonásáról van szó, amely mintegy vízjelszerűen felismerhető a hatvanas-hetvenes évek pályaszakaszának majd’ minden darabján. A Kakukháza és Somogyjád vitáját tagoló – leginkább az ugyanebben az időben keletkezett *Ítélet nincs* modalitásához hasonló – írói monológok pedig mintegy személyes bizonyítékul szolgálnak a mű másik síkján felvázolt katasztrofális világképhez. Ilyen például a Déry börtönben töltött éveiről szóló – meglepően ön- és rendszerkritikus – eszmefuttatás: „A büntetés tartama kilenc évről háromra zsugorodik, vagy a Mosonyi utcai börtönkórházból egy infarktus billentyűütésére átdagad az örökkévalóságba. Ám én kilenc helyett három év elteltével szabadulván, nagy öröme és hasznára a végrehajtnak, beköltöztem a gesztenyefa napsütötte kupolája alá, cigaretta, fekete. A börtön negatív antropológia volt; milyen ne legyen az ember. De milyen legyen? A kupola alatt, kilátással a Balatonra, a túloldalon az Öreghegyre, milyen legyen, ha megéri a holnap napot?”²⁶

A teljes tanácstalanságról árulkodó végső kérdésre csak az Anya korábban idézett monológja érkezik válaszként, a *Szembenézni* tehát a magától értetődő és visszafordíthatatlan végromlást mutatja fel mind az egyéni, mind a közösségi létezés természetes állapotaként. A korabeli kritikák legtöbbje meglehetősen óvatosan közelített a meglehetősen kínos kérdéseket felvető műhöz, a fiatal nemzedéket képviselő Szilágyi Ákos azonban kevésbé volt elnéző egy tíz évvel későbbi írásában: „Egyre üresebb a történelemnek ez a moralizáló, patetikus felfogása, »a remény szívgyógyyszerével nyelvünk alatt«. Ez a »kiegyenlített«, visszavont, körülírt pesszimizmus, jellegzetesen az

utolsó tíz év fejlődésének következménye és művészileg természetlenebb a legkövetkezetesebb pesszimizmusnál is, bár magát a szót sem szívesen használjuk moralizáló tartalma miatt.”²⁷

44 A sajtóvisszhang alapján nem derül ki egyértelműen, milyen avagy Déry művét tartották-e sikerültebbnek. (Természetesen nem csoda, ha a bemutatók keltette szenzáció háttérbe szorította a szövegek értékeit és hiányosságait.) Kétségtelen, hogy mind *Az éden elvesztése*, mind a *Szembenézni* tartalmaz figyelemreméltó elemeket – előbbiben ilyenek tartom a mű központi kérdését újra és újra felvető *Dies irae*-parafrázisokat, utóbbiban pedig a verses részeket rendre felváltó írói monológokat. A mindkét műre jellemző – leginkább talán a különböző előjellel, de egyaránt erősen preskriptív, a „szocialista humanizmus” talaján álló emberfogalmakból következő – didaktikus végkicsengés azonban egyik szövegnek sem válik az előnyére.

Somogyjád tehát, bármennyire apró pont is a térképen, *Az éden elvesztése* és a *Szembenézni* révén két nagy magyar író emberiségéről alkotott víziójának színre viteléhez – és azok szembesítéséhez – szolgált helyszínül 1967-ben és 1970-ben. Napjainkban, a poszt- és transzhumán elméletek időszakában²⁸ *Az éden elvesztése* kétségbeesett humanizmusa és a *Szembenézni* lemondó, saját vereségét beismerő humanizmusa egyaránt számos tanulsággal szolgálhat a hatvanas-hetvenes évek magyar irodalmának ilyen irányból való megközelítése számára. A két író életútja és életműve felől olvasva pedig valós és valótlan félelmek, ideologikus előfeltevések és személyes traumák furcsa összjátéka folytán létrejött párbeszédként bontakozik ki előttünk Illyés és Déry műpárosa.

¹ A két író kapcsolatáról bővebben lásd BOTKA Ferenc, *Illyés Gyula és Déry Tibor. Az aktív ezópusi közvélemény-alakítás párhuzamai = „Költő, felelj!”*. Tanulmányok Illyés Gyuláról, szerk. TASI József, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1993, 73–85.

² *Uo.*, 88.

³ „*Kedves Tiborkám!*”, „*Drága Gyuszim!*”. Déry Tibor és Illyés Gyula levelezése, közléteszi BOTKA Ferenc = „*Költő, felelj!*”. *Tanulmányok Illyés Gyuláról*, szerk. TASI József, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1993, 86–155.

⁴ DÉRY Tibor, *Illyésről. Egy barátság kezdete*, Kortárs 1972/11., 1683–1697. (Illyés 70. születésnapja alkalmából), ill. ILLYÉS Gyula, *A Déry-dosszié, vagy az álruhás költő*, Kortárs 1974/10., 1524–1531. (Déry 80. születésnapja alkalmából). A két írás összehasonlító elemzését lásd OLVYÁN Béla, *Illyés és Déry. Egy alkotóbarátság „természetrája”*, Tiszatáj 1987/11., 41–47.

⁵ Nyomatásban először: ILLYÉS Gyula, *Az éden elvesztése. Oratórium*, Új Írás 1967/4., 3–17. Önálló kötetben: ILLYÉS Gyula, *Az éden elvesztése. Oratórium*, szerk., utószó Dr. KANYAR József, Kaposvár, 1967. (Somogyi Almanach 8.)

⁶ Nyomatásban először: DÉRY Tibor, *Szembenézni*, Új Írás 1967/12., 65–80. A két mű nem sokkal később közös kötetben is megjelent: DÉRY Tibor – ILLYÉS Gyula, *Szembenézni. Az éden elvesztése*, Magvető, Budapest, 1968. (A művekből vett idézetek oldalszámai erre a kiadásra vonatkoznak a

- dolgozatban.) Sőt, ezt követően a Magvető éves drámaantológiája, a *Rivalda* 1968/1969-es kötete is közölte mind a két oratóriumot.
- ⁷ A *Szembenézni* ősbemutatójára a budapesti Irodalmi Színpadon került sor 1969-ben. Léner Péter rendezésében a színészek a *Szembenézni*-t (tehát a válaszművet) játszották el először, amelyet *Az éden elvesztése* követett. Vö. PÁLYI András, *Léner Péter három rendezése*, Színház 1970/1., 23.
- ⁸ Idézi: Vas András, *Szenzáció lett Illyés atomról írt darabjának jádi bemutatója*, Sonline.hu, 2011. december 23. <https://www.sonline.hu/somogy/kultura-somogy/szenzacio-lett-ilylyes-atomrol-irt-darabjanak-jadi-bemutatoja-418862/> (Utolsó letöltés: 2019. október 20.)
- ⁹ Szász István, *Premier Somogyjádón*, Népszabadság 1967. február 26., 8.
- ¹⁰ BEKES József, *Szólni kellett, hogy szólhassanak* (Interjú Stamler Imrével), Válasz.hu, 2013. november 30. <http://valasz.hu/kultura/eloszor-provakaciora-majd-ugratasra-gyanakodott-az-iro-pedig-a-felkeres-oszinte-volt-70871> (Utolsó letöltés: 2019. október 20.)
- ¹¹ ILLYÉS Gyula, *Bevezető Az éden elvesztése budapesti előadásán* = Uő., *Naplójegyzetek 1961–1972.*, vál., szerk., s. a. r. ILLYÉS Gyuláné, Bp., Szépirodalmi, 1989, 244.
- ¹² TÖSKÉS Tibor, *Illyés Gyula pályaképe*, Pécs, Pro Pannonia, 2002, 241.
- ¹³ FEHÉR Ferenc, *Testvéri énekek. Déry Tibor: Szembenézni; Illyés Gyula: Az éden elvesztése*, Kortárs 1968/9., 1483.
- ¹⁴ Erről bővebben lásd REICHERT Gábor, *1956 mint erkölcsi probléma. Déry Tibor Szerelm című novelláskötetéről*, Irodalmi Szemle 2016/11., 32–43.
- ¹⁵ Erről bővebben lásd REICHERT Gábor, *Családon belül. Adalékok Déry Tibor és Aczél György „barátságához”*, It 2017/3, 358–376.
- ¹⁶ DÉRY, *Illyésről*, 1692.
- ¹⁷ A mozgalom kezdeteiről – köztük az 1967. július 1-i, vígszínházbeli pol-beat fesztiválról – bővebben lásd K. HORVÁTH Zsolt, *Az államosított tiltakozás. A pol-beat Magyarországon*, beatkorszak.blog.hu, 2017. szeptember 8. https://beatkorszak.blog.hu/2017/09/08/az_allamosított_tiltakozás_a_pol-beat_magyarországon (Utolsó megtekintés: 2019. október 20.)
- ¹⁸ Vö. DÉRY Tibor, *Barátságos pesszimizmussal. „A jövőben nem bízom, menetirányunk rossz”.* Cikkek, művek, beszédek, interjúk 1965–1977, s. a. r. BOTKA Ferenc, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2003.
- ¹⁹ DÉRY Tibor, *A bőszemű tudomány. 1965. október* = Uő., *A napok hordaléka*, összegyűjt., szerk. RÉZ Pál, Szépirodalmi, Budapest, 1982, 26–27. (Déry Tibor Munkái)
- ²⁰ DÉRY, *Szembenézni*, 103.
- ²¹ Vö. FEHÉR, *I. m.*, 1482.
- ²² A Somogyi Néplap beszámolója szerint Illyés a darab bemutatóján is alulról felfelé haladó folyamatként látta a „kulturált életforma” megteremtését: „Illyés Gyula – a fotóriporterek pergőtűzében – a falu és a város kapcsolatáról beszélt, az elvándorlás világjelenségéről és arról, hogy Magyarországot falvak nélkül ezután se lehet elképzelni; tehát az a teendőnk, hogy kulturált életformát teremtsünk, igazi műveltséget adjunk a faluban. Ne messiásvárókként, hanem magunknál, helyben, alulról elkezdve: szemléletet formáljunk a falu igazi kultúrája szolgálatában.” WALLINGER Endre, *Illyés Gyula új művének ősbemutatóján*, Somogyi Néplap 1967. február 21., 1.
- ²³ ILLYÉS, *Az éden elvesztése*, 47.
- ²⁴ Uő., 8.
- ²⁵ Érdekeség, hogy a *Szembenézni* eredeti kéziratában – amely megtalálható a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárában – még Cibakháza szerepel „Káinként”, Déry az Új Írásnak leadott változatban váltja fel a valóságban is létező település nevét a fiktív Kakukházáéval.
- ²⁶ DÉRY, *Szembenézni*, 98.
- ²⁷ SZILÁGYI Ákos, *Déry Tibor: A felhőállatok*, Kritika 1977/3., 21.
- ²⁸ A poszthumanizmus változatainak összefoglalását lásd: NEMES Z. MÁRIÓ, *Ember, embertelen és ember utáni: a poszthumanizmus változatai*, Helikon 2018/4., 375–393.

Az 1980-as években nemcsak irodalmi körökben kezdtek újra Ottlik Gézaról beszélni, hanem az egyre inkább élénkülő recepció – később pedig az Ottlik-kultusz kialakulása – mellett az író művei alapján készülő filmek munkálatai is megke-

46 Gagyi Miklós

„... EGY KÖZÉP- EURÓPAI MŰVÉSZ- SORS – A 20. SZÁZAD TÖRTÉNELMÉNEK SZÍNPADÁN”¹

Ottlik Géza *Hajnali háztetők*

című kisregényének film-

adaptációjáról

dődtek. Habár már 1959-ben voltak Ottliknak arra utaló megjegyzései, hogy filmek keresték meg az *Iskola a határon* és a *Hajnali háztetők* adaptálásával kapcsolatban,² a kézirat-, illetve a levéltári dokumentumok alapján közel harminc évet kellett várni a tényleges munka megkezdésére. A következőkben az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában található forgatókönyv-változatok, az azokat megvitató dramaturgtanácsokról készült feljegyzések és a forgatás idejében készült

interjúk, visszaemlékezések alapján mutatom be a *Hajnali háztetők* filmre vitélének folyamatát, majd az elkészült film fogadtatását. Amellett, hogy minden adaptáció, ebben az esetben forgatókönyv-változat, egy külön interpretációja az irodalmi alapanyagoknak, betekintést nyerhetünk az íróval közös munka folyamataiba és egy forgatókönyv elkészítésének általános menetébe is.

A kisregény megfilmesítési jogainak megszerzése nem történt könnyen, az 1980-as évek legelején Ottlik így kommentálta Dömölky János, a későbbi film rendezőjének első megkeresését: „Na ne, á, hülyék vagytok!”, de a felkéréssel sikerült bogarat ültetni a szerző fülébe, és végül hajlott az együttműködésre.³ Köszönhetően annak, hogy a filmen való munkába bevonták Fakan Balázst, akivel a szerző jó kapcsolatot ápolt, valamint Nemeskürty István közvetítői szerepének, aki szintén régről ismerte Ottlikot és egyben a filmet finanszírozó Budapest Stúdió akkori vezetője volt. Dömölky már azelőtt is dolgozott filmadaptációkon – főleg Csurka István, Móricz Zsigmond és Heltai Jenő írásaiból –, de az Ottlikkal közös munka nem zajlott zökkenőmentesen: „A forgatókönyv írása csataszerű vitákban zajlott. Ottlik Géza elvitte egy hétre az általam [Dömölky] írott első változatot, javított, beleírt, kihúzott, szidalmakkal árasztott el, akkor jöttem én megint, s a csata csak a film elkészülte után csillapult.”⁴ Az elkészült változatokat beterveztették

a dramaturgtanácsnak, ahol javaslatokat fűztek a gépiratokhoz, Fakan Balázs jegyzeteinek köszönhetően ezek a hozzászólások is fennmaradtak.

Az elkészült forgatókönyv-változatok száma a technikai verziókkal együtt hét darab, amelyek kisebb-nagyobb eltéréseket tartalmaznak egymástól. A visszaemlékező narratívát megtartják az írók a forgatókönyvben a kisregényhez hasonlóan, azonban a múltba tekintés nem keretezi a cselekményt, hanem az 1930-as években játszódó történetszál párhuzamosan váltakozik az 1956 augusztusában játszódó eseményekkel, ahonnan a visszatekintés történik. Általában ha a homodiegetikus narráció a filmek elején visszatekint az előző napok, hetek eseményeire, akkor a végére ugyanoda ér vissza, ahol a film kezdődött, ez az eljárás a szubjektivitás érzését növeli, egy bizonyos karakter nézőpontját teszi hangsúlyossá. Azonban jobb ötletnek tűnik a párhuzamos történet-szerkesztés a *Hajnali háztetők* esetében, mivel így is megmarad a visszaemlékezés szubjektivitása, ám a múlt és a jelen izgalmas kölcsönhatásba lépnek a jól párosított jelenetekkel. Az idősíkok váltogatása már az első forgatókönyv-változatban visszaköszön egy film eleji montázsban, amelyben a film összes idősíkjából származó emlékfoslányok keverednek.⁵ A szövegből ismert összes rész át lett emelve a szkriptbe, kivéve az 1956-os keretben szereplő elbeszélői önreflexiók, amelyekben Bébé felsorolja és megfogadja Szebek Miklós regényíró tanácsait. Ezzel függ össze a legszembetűnőbb változtatás is: míg a kisregény tétje az, hogy Bébéből író válik, addig a filmnek már a legelső fázisától kezdve az, hogy a főszereplő hét év szünet után újra ecsetet vegyen a kezébe és fessen.

Megállapítható, hogy három fő irányvonal mentén dolgozták át a kisregény szövegét: az elnyomó rendszerek hatása a művészetre és a magánéletre, Both Benedek és Márta kapcsolatának az előtérbe hozása, valamint a fiktív Bébé és a valódi Ottlik Géza alakjának az összemosása. Ezeket főleg a kisregény kerettörténetében megidézett években játszódó cselekmények kibővítésével próbálták meg elérni a forgatókönyvírók. Felhasználtak Ottlik más írásaiban szereplő történeteket,⁶ Márta alakja például nem jelenik meg a *Hajnali háztetők* szövegében, csak a film elkészülte után kiadott *Budában*.⁷ A *Buda* mellett szerepelnek jelenetek a *Hajnali háztetők* első, a Magyar Csillag 1944-es csonka évfolyamában részletekben megjelenő változatából is, valamint Ottlik folyamatos újírásának köszönhetően olyan, az alreálisokában játszódó jelenetek is, amelyek a kisregényen kívül az *Iskolában* is előfordulnak. Dömölky a *Prózából* is emelt át részleteket, illetve ahogy Bébé és Ottlik alakjain keresztül a fikció és a valóság összemosásán igyekezett, reprodukálta a kötet azon hatását, miszerint az összegyűjtött, más folyóiratokban megjelent

interjúkat, visszaemlékezéseket és a publicisztikai írásokat egy fiktív kerettörténet öleli körbe. De ilyen jelenet az is, amikor a fiatal Ottlik és barátai az új Nyugat megalapításán fáradoznak a Tárogató úti ideiglenes polgármesteri hivatalban Budapest ostroma után.⁸ Dömölky egy interjúban hangot adott azon véleményének, miszerint azért volt fontos több irodalmi alapanyagból dolgoznia, mivel Both Benedek szerepel az egész életműben, és Bébé egyenlő Ottlikkal.⁹

Az 1956-os kerettörténetben már az első forgatókönyv-változattól kezdve szerepel Márta és Tersánszky Józsi Jenő alakja, akik egyrészt kardinális szerepet játszanak ebben az idősímban történetekben, másrészt Bébé narrációját is segítik, mivel nekik mesél, ők kérdezősködnek a múlttól. Tersánszky jellemzése, miszerint 68 éves, Európa legnagyobb regényírója, de meséket kénytelen fordítani, szintén az 1950-es évek második felében létező művészsorsot példázza. Halász Péter disszidálásáról már a forgatókönyv elején tudomást szerzünk, ellenben a kisregénnyel, amelynek csak az utolsó oldalain tudjuk meg, hogy Petár halála csak átverés volt, így éppen ez a fordulat a csattanó. Bébé a Magyar Képzőművészek Szövetségében hallgatja a jegyzőkönyv felolvasását arról, amikor ő csirkefogónak nevezte a Szövetség nemrég elhunyt elnökét, Halászt. Bébé otthagyja az „elvtársakat”, és kiviharzik a meghallgatásról, mivel nem volt hajlandó megmásítani a szavait, így attól tart, hogy az éjszaka alatt a titkosrendőrség egy fekete Pobedával jön érte és Mártáért.

Bébé, Halász Péter és Tersánszky alakja mellett egy negyedik művészsors is megjelenik. A kisregényben ennyi olvasható: „Már a rózsadombi, gyönyörű nagy lakásban laktak, amikor 1952-ben valakinek az érdekében fel kellett mennem hozzá.”¹⁰ A forgatókönyvben ez a „valaki” konkretizálódik: Marc Chagall nevét magyarosítva Sagál Márkus érdekében jár közre Bébé, mivel ki akarják zárni a Szövetségből az idős mestert. Mielőtt még Lili beengedné Bébét Halász műtermébe, megjegyzi, hogy a férje hiába ígéri meg, hogy felmegy akár Rákosihoz is az ügy érdekében, nem fogja megtenni.¹¹

Az elnyomó rendszer nem csak a művészetet, művészeket érinti, hanem az emberek magánéletére, mindennapjaira is rátelepszik: Both Benedek Tersánszkyval beszélget arról, hogy ha enyhül a légkör, akkor elválnak a feleségével, ahogyan eltervezték a második világháború után is. Bébé boldogtalannak érzi magát, és Mártáról is ezt gondolja, a festő állítását egy percig sem komolyan vevő Tersánszky csak ezt kérdezi: „Lehet magánéletet élni?”¹² Bébé és Márta közös múltja a korai változatokban nem nyúlik vissza az 1930-as évekbe, mint a későbbi forgatókönyvekben, de itt is állandóan évődnek egymással, folyamatosan el akarnak válni egymástól, miközben hivatalosan össze sem házasodtak, azonban mindig találnak valamilyen okot – világháborút, Budapest ostromát, diktatúrát –, amiért együtt kell maradniuk. Egy

alkalommal együtt táncolnak, amikor Márta megjegyzi az őket figyelő Józsi Jenőnek, hogy 1952-ben ez volt Monostoron a „kuláktáncuk” Bébével, ezzel menekültek meg, „diadalmasan áttáncoltak az élet nehézségein”.¹³ Szántó Piroska az *Akt* című¹⁴ visszaemlékezésében megemlíti azt az esetet, amikor Ottlik Gézá-t tévesen rakták kulákklistára, ezzel a jelenettel az 49 életrajzi vonatkozást is erősítik. Dömölky és Fakan kérésére Ottlik dolgozott Bébé és Márta viszonyán, a nő már a fényűző Adriani-palotában tartott estélyen is megjelenik az 1930-as években játszódó jelenetekben: a festőhöz intézett szavaiból egyértelmű, hogy nemrég lett vége ismét a kapcsolatuknak. Ezzel a jelenettel is csak a két karakter közötti folyamatos évdés erősödött, pedig már az 1956-ban játszódó jelenetekből is egyértelmű, hogy milyen különleges és egyedi kapcsolat az övék, már-már túlzottan egyértelmű.¹⁵ Ottlik is sokallta a Bébé–Márta párosról szóló részeket, kifogását szóvá is tette.¹⁶

Halász Péter halála után a Szövetség el akarja kérni Bébé *Hajnali háztetők* című festményét, de a festő nem akarja, még dolgozni szeretne rajta, ezért két ávós látogatja meg.¹⁷ Az Államvédelmi Hatóság emberei a hatalom képviselői, betörnek Both magánszférájába, és addig nem mennek el, amíg meg nem kapják a festményt, egyben szimbolizálva a hatalom beavatkozását a művészi autonómiába. Mivel Bébé, Márta és Tersánszky humorosan kezelik a két ávóst, így elbaggatellizálják, viccet csinálnak az állam fenyegetéséből. Márta engedi be a két ÁVH-st, de mielőtt megmutatná az igazolványukat, a nő megnyugtatja őket, hogy messziről látszik, hogy kicsodák és honnan jöttek. Bébé azzal védekezik, hogy azért nem tudja átfesteni a portrét, mert nincs festéke, de még csak kiutalása sem az alapanyagoknak. Az egyik ügynök gyorsan telefonál Nagy elvtársnak, akinek köszönhetően a már zárva lévő Művészellátó Vállalat boltját kinyitják, hogy elmenjenek az eszközökért. Nem csak Bébéék csinálnak viccet az ávósokból, hanem a karakterüket is karikírozva ábrázolta Dömölky. A művészellátóban az egyik ajánlhatja, dicséri, belepakolja a kosárba az árukat a festőnek, majd nagyvonalúan megjegyzi az eladónak, hogy „Írják a többihez!”¹⁸ Az eladónő kifejezi részvétét Bébének „Petár elvtárs” miatt. Szintén vicces, egyben a kommunista diktatúrát kiszolgálókról sokat mondó jelenet, amikor Józsi Jenő megjegyzi a Bébéék vécéjét szerelő ávósának, akiről közben kiderült, hogy vízszerelő az eredeti foglalkozása: „Látja, mindenki mást csinál. Én nem írok, ő nem fest, maga meg nem javít.”¹⁹ Ezek a jelenetek a kisregény és a forgatókönyv többi részének a hangulatától eltérő humorral mutatják be a diktatórikus berendezkedés természetellenességét: senki sem azzal foglalkozik, amivel kéne, árnyalja a végrehajtók nem fekete-fehér szerepét is, főleg abban a jelenetben, amikor a művészellátóban

Bébé megjegyzi az ávósnek, hogy Örley Istvánnal együtt látták őt Budapest ostroma alatt a nyilasok között. Az ávós kétségbeesésében azzal hárítja el a vádat, hogy „Az csak taktika volt”, de szerinte Örley jó elvtárs lett volna, kár érte.²⁰ Örley személyét nem csak a művészellátóban idézik meg, 50 hanem meg is jelenik egy montázsban, amelyben 1944-ben ő és Bébé a hidakra bombát szerelő náci katonákat nézik.²¹ Ugyanebben a montázsban Ottlik egy másik barátja, Vas István alakja is megtestesül, Bébével beszélget egy Riadó utcai lakásban a művészet szuverenitásáról, a propagandaművészetről és arról, hogy száz éve be kellett volna olvadni az Osztrák–Magyar Monarchiába.²² Személyes visszaemlékezésekből lehet tudni, de a *Prózából* is, hogy Vas valóban Ottlik Riadó utca 2/c. szám alatti lakásában vészelte át a Szálasi-korszakot.²³

A fikciós mű életrajziség felé tolásában a forgatókönyvírók egészen addig elmentek, hogy magát Ottlikot is beleírták az egyik szkriptbe. Az Ernst Múzeumban Bébé kiállítás megnyitóján szólalt volna fel egy „idősebb, ősz hajú pacák – mint például Ottlik Géza”, aki a művészet mindenkori függetlenségéről szónokol.²⁴ Később még átírták ezt a szöveget a művészet és a matematika között vont párhuzamra, így még inkább felismerhető lett volna az egyetemen matematikát tanult szerző alakja.

A készülő filmhez írt jelenetekből kitétni, hogy a kibontakozó Ottlik-kultusz, főleg az író alakja mint a politikától való függetlenség kedvéért az önkéntes hallgatást is vállaló művész megtestesítője milyen jelentős hatással volt a forgatókönyv munkálatai során.²⁵ Ám a dramaturgtanácsokon sokan sokszor szóvá tették, hogy nem történelmi film készül, és a gyakori idősíkváltások csak összezavarnák a nézőket.²⁶ Nem voltak megelégedve a dikta-tórikus rendszer megjelenítésével sem, sokallták az ávósokat, ilyen ügyben nem is küldték volna ki őket Bébéhez, a humoros megjelenítésük pedig nem illeszkedik a film lírai stílusába. Ezek mellett az „esztétikai eszme-futtatásokat” is sokallták a tanácson, de általánosan jellemző a különböző szkriptekre az illusztratív adaptálás, a karakterek hajlamosak elmesélni a történeteket, ahelyett, hogy a cselekedetükön keresztül ismerné meg a néző. Ennek az is az oka, hogy az 1930-as években játszódó történeteszlal elemei egy az egyben az irodalmi alapanyagból vannak kimásolva és átírva a forgatókönyv hagyományos leíró–párbeszéd formájára – ahogy Truffaut dolgozott ollóval és ragasztóval a szövegek könyveken.²⁷ A kisregény erős lírai nyelvét nyilvánvalóvá tették a kritikusok, de maga Ottlik is szeretett erről beszélni, ezt a líraiságot akarták áttemelni a filmbe is a forgatókönyvírók, de végül túlzásba estek a filmszerűség kárára.

A filmet a hivatalos bemutatója előtt levetítették az 1987. februári Filmszemlén, ahol a verseny titkos favoritjának számított, ám nem sikerült beváltania a hozzá fűzött reményeket, és csak a film operatőrét, Koltai Lajost,

valamint a Bébét játszó színészt, Cserhalmi Györgyöt díjazták a stáb tagjai közül. Maga Ottlik is nagy reményekkel várta az elkészült művet, egy saját maga írt feljegyzés szerint azon aggódott, hogyan fogják külföldre kijuttatni a filmszalagokat a vetítésekre – véleményem szerint ez inkább vicc volt az író részéről, mint tényleges aggodalom, ismerve a Kádár-rendszer hajlandóságát a kulturális exportra. A Filmszemlén felállva tapsolták a bemutatott művet, de ez a taps inkább a stáb tagjaként a színpadon meghajló Ottliknak szólt, mintsem a filmnek; a megjelent filmkritikák sem tartották sikeresnek az adaptációt, helyette Ottlik irodalmi kvalitásait méltatták. Mándy Ivánnak lett igaza: „istenkísértés Ottlikot adaptálni”.²⁸ 51

A hivatalos filmszínházi premier 1987. április 9-én volt, tehát közel hat év telt el az első színopsziszok elkészülte és a premier között, ez különleges kontextust teremtett a *Hajnali háztetők*nek. Ennek a jobb megértéséhez szükséges az 1980-as évek rövid filmtörténeti áttekintése.²⁹ Általánosságban megfigyelhető az a tendencia, hogy az 1960-as évektől kezdve folyamatosan csökken a képviselőség mértéke a filmekben.³⁰ Az 1980-as évekre a művészet már nem játszott olyan fontos szerepet a hatalmi ideológia közvetítésében, mint azelőtt.³¹ Kovács András Bálint a „profik” és a „dilettánsok” küzdelmének látja a nyolcvanas évek filmtörténeti korszakát.³² A „dilettánsok” gyűjtőnév alatt azokat az alkotókat érti, akik más társművészetekből érkeztek, vagy olyan filmeseket, akik távol tartották magukat a stúdiórendszerrel. A kísérletezés, a konvencionális formák lebontása rájuk volt jellemző. A másik oldalon a „profik” megmaradnak a hagyományos formai megoldásoknál, sőt a „jól megcsináltság”, a művészfilm és a zsánerfilm közötti határ elmosódása, vagyis az úgynevezett midcult³³ filmek lesznek az egyik meghatározó áramlat számukra, a másik pedig a hatvanas években már tapasztalt, újra felfedezett moralizáló közéletiség.³⁴ Az előbbi a koprodukciónak megnövekedett számában, az utóbbi vonulat az úgynevezett ötvenes évek-filmekben fejeződik ki. Ezen filmek lényege a következő: „Az ötvenes évek a filmben pusztán szimbólum: az értelmiségi talajvesztés és az ebből következő kiszolgáltatottság-érzés szimbóluma. Nem arról van szó, hogy a rendezők az évtizedforduló társadalmi viszonyait hasonlítják a sztálinizmushoz, hanem arról, hogy a hagyományos módon már nem tudják definiálni a társadalomhoz való viszonyukat, s úgy érzik, hogy ragaszkodásuk hagyományos értelmiségi értékeikhez kiszolgáltatottá teszi őket, akárcsak harminc évvel azelőtt.” [kiemelések az eredetiben]³⁵ Mivel a *Hajnali háztetők* 1987-ben került a mozikba, így megkétszerezte a midcult filmek közé sorolja Gelencsér Gábor, de stílusában az ötvenes évek-filmek közé.³⁶ A filmtörténeti keret ismeretében már egyértelműen látható, hogy Dömölky János miért éppen ilyen

Új Forrás 2020/1 – Gagyi Miklós: „...egy közep-európai művészsors – a 20. század történelmének színpadán” – Ottlik Géza *Hajnali háztetők* című kisregényének filmadaptációjáról

irányba vitte el a kisregény értelmezését, mi motiválta az 1956-os keret kibővítését, az 1930-as években játszódó részek szinte érintetlenül hagyását, valamint az átvett, újonnan megírt történelmi jelenetek sokaságát. A *Filmvilágban* közölt egyik kritika ki is emeli, hogy Dömölky nem nézőpont-
52 nak használja az 1950-es éveket – ahonnan Bébé visszatekint a régi szerelem, barátság emlékképeire, amelyek hatása még ilyen hosszú idő távlatából is érezhető –, hanem témaként.³⁷

A *Hajnali háztetők* című film vízvázlatzó is lehet. A magyar filmgyártásra mindig is jellemző volt, hogy irodalmi szövegeket dolgozott fel, és az 1980-as évekig e két médium szoros kölcsönhatásban volt mind tematikailag, mind formailag. Ám az irodalomban bekövetkező prózaforrdulatot már nem tudták lekövetni a fősodorbéli filmes alkotók, még ha a periférián voltak is erre kísérletek: az 1983 és 1987 között készített *Kutya éji dala* (rendezte: Bódy Gábor), *Őszi almanach* (rendezte: Tarr Béla) és az *Álombrigád*³⁸ (rendezte: Jeles András) című filmek mind új kifejezési nyelvet próbáltak kialakítani, de útkeresésükben nem találtak követőkre.³⁹ A *Hajnali háztetők* című film jelképezi a végleges elszakadást a két művészeti ág között: 1986-ban megjelenik a két korszakalkotó mű: Esterházy Pétertől a *Bevezetés a szépirodalomba* és Nádas Pétertől az *Emlékiratok könyve*, vagyis a csúcstra ér a „Péterterek” fémjelezte irodalmi mozgalom, ugyanabban az évben a prózaforrdulat elődeként tisztelt Ottlik Géza művéből egy formatörténetileg jelentéktelen filmet forgatnak.⁴⁰

¹ Dömölky János kommentárja az egyik forgatókönyv-változat elején, OSzK Kézirattár 428/246

² Bővebben: KELECSÉNYI László, „Az Ottlik-mozi”, *Holmi*, 2008/7, 846–859.

³ SIMON Erika, „Cipi a barátai közt. Beszélgetés Fakan Balázs dramaturggal”, *Lyukasóra*, 2012/4, 27.

⁴ ARDAI Zoltán, „Közhelyek metamorfózisa. Beszélgetés Dömölky Jánossal”, *Filmvilág*, 1987/2., 21.

⁵ OSzK Kézirattár Fond 428/ 247, 11.

⁶ Ahogy a film elején fel is tüntetve: „Ottlik Géza regénye és más írásai alapján írta Ottlik Géza és Dömölky János”

⁷ Így az is feltételezhető, hogy a forgatókönyveken végzett munka befolyásolta Ottlik irodalmi munkásságát is.

⁸ OTTLIK Géza, *Hajónapló*, (Budapest: Magvető, 2005), 55–71.

⁹ LUKÁCS Györgyi, „Hajnali háztetők. Ottlik regénye a kamerák előtt”, *Filmélet*, 1986. június, 3.

¹⁰ OTTLIK Géza, „Hajnali háztetők” in OTTLIK Géza, *Hajnali háztetők*, (Budapest: Magvető, 1957), 96–98.

¹¹ OSzK Kézirattár Fond 428/ 247, 137–139.

¹² OSzK Kézirattár Fond 428/ 247, 69.

¹³ OSzK Kézirattár Fond 428/ 247, 102–104.

¹⁴ SZÁNTÓ Piroska, *Akt* (Budapest: Európa Kiadó, 1994), 262–263.

¹⁵ SIMON, 2012, 27.

¹⁶ OSzK Kézirattár Fond 428/ 252.

¹⁷ A forgatókönyvben és a jegyzetekben felváltva szerepelnek az ávós, illetve az ÁVH-s megnevezések. Az Államvédelmi Osztálynak 1948-tól kiterjesztették a „jogkörét”, a Belügyminisztérium alá rendelték, és átneveztek Államvédelmi Hatósággá. Tehát a forgatókönyvben az ÁVH-s a történelmileg pontos név.

¹⁸ OSzK Kézirattár Fond 428/ 249, 64–65.

- ¹⁹ OSzK Kézirattár Fond 428/ 249, 93–94.
- ²⁰ OSzK Kézirattár Fond 428/ 249, 64–65.
- ²¹ OSzK Kézirattár Fond 428/ 249, 111.
- ²² OSzK Kézirattár Fond 428/ 249, 119–119/a.
- ²³ OTTLIK Géza, *Próza*, (Budapest: Magvető, 1980), 255–257.
- ²⁴ OSzK Kézirattár Fond 428/ 249, 110.
- ²⁵ Az elkészült film és a kultusz kapcsolatáról bővebben: SÁGHY Miklós, „Ottlik-adaptáció a kultusz jegyében. Dömölky János: *Hajnali háztetők*” in „*Próza az, amit kinyomatnak*” *Tanulmányok Ottlik Gézáról*, szerk. BEDNANICS Gábor – HANSÁGI Ágnes – HORVÁTH Csaba – PALKÓ Gábor – WERNITZER Julianna, (Budapest: PIM, 2013), 256–273.
- ²⁶ OSzK Kézirattár Fond 428/ 247.
- ²⁷ Az Henri-Pierre Roché regényéből készült *Jules és Jim* adaptálása úgy készült, hogy a rendező-forgatókönyvíró Truffaut először bejelölte a neki tetsző részeket a regényben, majd odaadta a kötetet a dialógusokat író Jean Gruault-nak, aki írt belőle egy kétszáz oldalas szövegkönyvet. A rendező végül ollóval és ragasztóval átolvasztotta ezt az iratot, és összeállította a forgatókönyvet. Francois TRUFFAUT, *Önvalomások a filmről*, (Budapest: Osiris Kiadó, 1996), 120.
- ²⁸ OSzK Kézirattár Fond 428/ 255, MOKÉP-aprónyomtatvány a filmről
- ²⁹ Mint mindig, a „nyolcvanas évek” korszaka itt sem egy évtized filmművészetét fedi le. Magyarországon a nyolcvanas évek alatt az 1983-tól 1987-ig húzódó időszakot értik a film-történészek, mivel az azt megelőző években még a „hetvenes évek” lezárása zajlott, 1987 után pedig már a „kilencvenes évek” jellemző tendenciák ismerhetők fel az alkotásokban. KOVÁCS András Bálint, „Nyolcvanas évek: a romlás virágai”, in KOVÁCS András Bálint, *A film szerint a világ*, (Budapest: Palatinus, 2002), 241.
- ³⁰ GELENCSÉR Gábor, *Forgatott könyvek. A magyar film és az irodalom kapcsolata 1945 és 1995 között*, (Budapest: Kijárat Kiadó – Kosztolányi Dezső Kávéház Kulturális Alapítvány, 2015), 11.
- ³¹ GELENCSÉR, 2015, 323.
- ³² KOVÁCS, 2002, 243–252 és 258–263.
- ³³ A midcult filmek az 1970-es évek Hollywoodjából indultak, a klasszikus hollywoodi filmek és az 1960-as évek európai új hullámainak összehatásaként. Ide tartozik például a *Magánbeszélgetés* (rendezte: Francis Ford Coppola), *A keresztapa* (rendezte: Francis Ford Coppola) vagy a *Taxisofőr* (rendezte: Martin Scorsese).
- ³⁴ GELENCSÉR, 2015, 325.
- ³⁵ KOVÁCS András Bálint, „A történelmi horror (Az erőszak ábrázolása a nyolcvanas évek magyar filmjeiben)”, in KOVÁCS András Bálint, *A film szerint a világ*, (Budapest: Palatinus, 2002), 290.
- ³⁶ GELENCSÉR, 2015, 325.
- ³⁷ REMÉNYI József Tamás, „*Hajnali háztetők*. Both Benedek emlékműve”, *Filmvilág*, 1987/4, 11.
- ³⁸ Jeles András filmje 1983-ban készült el, bár 1989-ig nem mutathatták be a nyilvánosságának, de a szakma látta és ismerte.
- ³⁹ KOVÁCS, 2002, 241.
- ⁴⁰ GELENCSÉR, 2015, 333.

ÖRÖKSÉG

Ezeket is mind neked adom, nézd:
az istennő büszke mellei,
egy gondterhelt férfiarc.
Kölyköt szoptat egy anya,
szerelmesek keresgélnek valamit,
nem lelik a nyitott ajtót a homályban.
Láthatatlan mozaik, melyen
Sziszüphosz szenvedése még felismerhető,
akár a vágató kentaur, aki bármelyikünk lehetne.
A város és az ünnepi menet: amiben hittünk,
összedől, a hős elejti fogjait,
s már ott fekszünk a porban,
a felismerhetőség kegyetlen köpenye alatt.
Akit farkas itatott, kutyája temeti.
Melléje fekszik, ha szerencséje van,
s az égnek tartja lábait az őrködésben.
Szebb volna hinni, hogy mindannyiunkat
anya von ölébe a legvégső küzdelmek után,
de a bajtársak tekintete árva a legdicsőbb ütközetben is,
az önhittség pedig részegen vizez az utadba.
Aki majd eljön, inkább legyint, mintsem ítélkezik.
Bajban lesznek akkor apák és fiúk,
a magyarázatok kígyókként tekerednek karjaikra,
ahogy kezdetünkre a vég.
Ott fekszünk majd valakinek lábai előtt,
magunkat átadva neki, aki nemhogy adni,
talán még ígérni se tud.

A MOZGÓ KIKÖTŐ

Az ébrenlét fölszedi a horgonyt.
Csak fél gondolat marad, lélegzet sodorja el.
A függönyök mögül figyel valaki.
Kikacsint a sötétség szöveteiből,
rossz álmot hoz, de magát fel nem fedi.
Holnap már más függönyöket
mozgat meg a szél.

VENDÉGSÉG

Elfogyott a víz.
Elfogyott a hang
és a türelem.
Az arc is megfogyatkozott.
Ugyanaz a délután,
évek múltán is
ugyanannál az asztalnál,
ugyanazok a szavak.
Amit láttatok, felejtsetek el,
és ne törődjete azzal,
amit hallottatok.

56 TÜKRÖK

Sértettség az oroszlán szemében.
Az angyal hazudott.
A keretek folyton elmozdulnak,
az igyekezet pedig nevetséges, akár egy álom.
Sötétedik, és még el kell jutnia
csörömpölés nélkül a következő tükörrig.

A HAZUG ANGYAL

Mi lehet könnyebb vagy nehezebb
egyetlen érintésnél?
Végleges minden mulasztás,
de irgalom jár annak, aki tévedett.
Magányosan üldögél egy távoli erdőben,
ahol a fákat lágyan mozgatja a szél.

A SZENTEK ÉLETE

57

Lehunyt szemmel is bárkit
elkápráztatok. Higgyétek el,
könyörületesen lenni
épp olyan unalmas.

ÁLOM

Egy ideje rohamosan olvadó
jéghegyekkel álmodom,
és álmomban biztosan tudom,
hogy a megnézendő videók
már azok is maradnak.
Pörgetem, csak pörgetem,
de a pusztulás
elébe menni nem lehet,
ki kell várni, mint a kegyelmet.
Álmomban hibáim apró meteorok,
és megbocsájtás nincs,
csak túl rövid emlékezet.
A radioaktív hamu komótosan szítál.

TEKTONIKA

Mindenkiben más repedések mentén
keletkezik szakadék.
Nyilvánvalóan létezik, de magában
minden földrész megnevezhetetlen.
Kitüremkedik a magma, lehűl és megszilárdul.
Így nő az óceán igazságaink között.
Mind a víz felé vesszük az irányt,
és a túlpart biztos tudatában
a legfontosabb mondatokat végleg elfelejtjük.

FÁK KÖZÉ

59

Minden ösvény befele vezet,
gondolod, miközben gyalogolsz,
és egyszerre egyszerűen
képtelen vagy elképzelni,
hogyan vége van valaminek.
Nem hiszed el,
hogyan lehet innen keveredni,
a fák közül csak fák közé mehetsz,
és lassan nem látod értelmét
kifejezéseket keresni.
Mintha minden gondolat
egy tagolatlan hallgatás része volna,
mintha valaki csak álmodná az erdőt,
benne ahogyan bolyongsz egyre beljebb.

EVAKUÁCIÓ

Valami kétség kívül kikívánkozik,
de jó ideje nem találom a nyelvet,
amit érdemes volna beszélni.
Milyen süket a sötét –
őrijtőbb a csönd,
mint a meccs előtti gyászszünet
az összes kihalt fajokért.
De remélhetőleg
egy kellően masszív hallgatás
mögül majd kiviláglik a lényeg,
mert a legközelebbi állomás is
mondhatatlan messze van,
és amúgy sincs az az úr,
ami ezt a szegényt leszígetelné.

Места

az utca szűk beton félcső, fölötte
tempózva úsznak át fehér sirályok.
elképzelek egy pontot a jövőben,
ahonnan visszanézve minden épp
olyan félreértés, mint amilyennek
ma innen visszanézve tűnt. de még csak
pötty-képzet, nincs rányíló perspektíva,
a szél is egyelőre vár, de majd
szárnyán szösz hull le pászma fény útjába.
a szürke teljes spektrumát bejárva
sötétben is kilátni már a szélen.
lassan merülnek érdektelenségbe
a gyors lefolyású, fedett csatornák.
galambok fészket raktak az erkélyre.

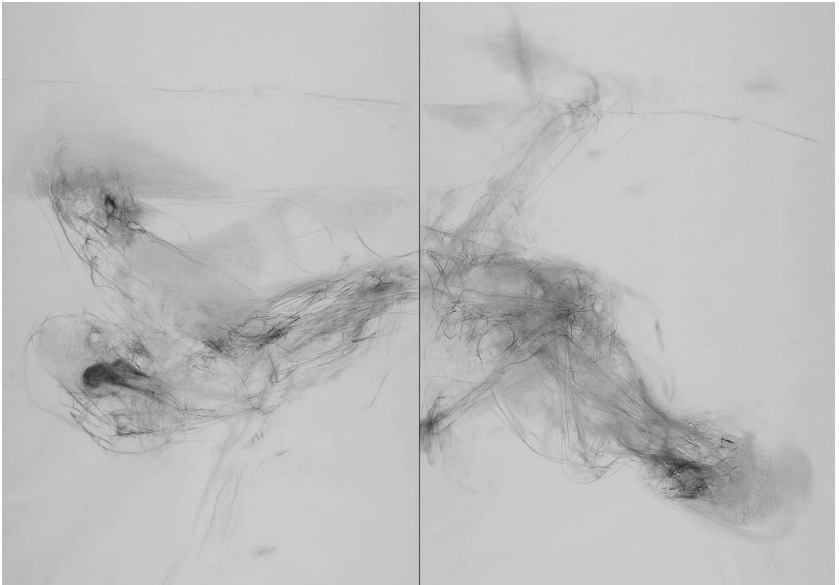
TERVEZŐASZTAL

Felelősen szigorú építészek
és mérnökök gyűlünk tervezőasztal
köré munkavédelmi szerelésben,
sárga sisak, kesztyű és overall.
A címkefelirat szerint saválló
a pvc kötény, de nem segít.
A pátoztól kell elhatárolódn,
vegyvédelmi szempontból: korrodálja
a magunknál tartósabbnak kiötlött
szerkezetet. A savnak nincs helye
sehol, mindenén átrággja magát.
Az ecetes, cukros víz tartósítja
legtovább a még élő csokrokat.
Vázában kókadt felhőkarcoló.

62 KEKISZÜRKE

Hideg a hajnalszürkület, alóla bármi felderít,
itt olvasom öregedő költők késői verseit,
halálközelt és tűnt idők eltávolodását, de még
halvány árnyék sem illeti tájam belső novemberét.
A tenger kekiszürke szem, idegbeteg és felkavart
tajtéka partot ostromol, de elnyűhetetlen a part,
kotort védmű, halomban áll. A buldózer idevetett
hűlt hullája fölött sirály nézett le rám. Kinevetett.
Talán eltűnök hirtelen, beterít talán a homok,
elhord a tenger, mint a sót a megrakodott vagonok,
vagy áttelelve alvadó életem még kiolvad, lásd
Pest megér még egy életet, misét, vagy újraolvasást.

Leestek mind világom peremén,
ki hirtelen, ki lassan, vontatottan.
Utánuk maradok, idegen én.
Követni nincs módom a távozottat
egykori konszenzus meredek szélén
megtört ismeretségünkön túlra.
Elbúcsúzom, mielőtt félrenéznék,
szemem egy más világra nyitnom újra.
Sírjuk-e vissza, hogy elmúlt a jó,
szánjuk ami lett, és azóta most van,
vagy pont a szánalom agresszió?
A másikba csavarodjunk bele mind?
Hülyének lenni rosszabb, mint halottnak.
Idebent idegen vagyok. Vagy idekint.

ELHAMARKODOTT

1 csimpánznak 400 gramm
agya van
1 kutyának csak 50
az ágak elhallgatnak
3 férfi sétál az utcán
ez megint elhamarkodott
aszfaltélmény lett

fagypont alá esett a fiatalság
kitéptük egymás szárnyait
feleslegessé váltak a
szerepek
veszélyes ez az idő ilyen
1 abszolút 0 fok

Olyan teleket éltem át
amikről mások
álmodni sem mernek
hogymért gondolok ezekre
naponta vissza érthetetlen
csak néha leteríttek
egy lepedőt és
olyat játszok hogy tél
talán egyszerűen azért mert
meg akarom mutatni
milyen teleket éltem át
itt és most a zubogó
víz alatt és gégeink
között feszülő ösvényünkön
válnék végérvényesen egy
jelentéktelen csapást ami
csak szabad szemmel tűnik
jelentéktelennek mert ha jól
szemügyre vesszük tisztán
látszik hogy igazából egy
kulcs vagy jelszóként
beütendő számsor ami
nyílegyenesen vezet közös
jövendőbeli teleinkhez
az olyanokhoz amikről ha
mások meghallják majd azt
mondják ők erről
álmodni sem mernek de
majd ha délután kettő és
fél három között visszajön
addigra mindenképpen
elkészítem a telet is pontosan.

Minden elmúlás, lemondás (vö. Babits Mihály: *Ne mondj le semmiről*) halál. De minden elmúlásban ugyanúgy ott van a következő *igen*, amellyel rábólint-hatunk az életre, vele az új kezdetre. Előbbire semmi ráhatásunk, utóbbinál

66 Balogh Ákos

ODA, VISSZA, ODA

Cseke Ákos: *Nem halhatsz meg*

van némi mozgásterünk, miközben könnyedén be-látható azért, hogy ebben a küzdelemben végül nem az embernek áll a zászló. Amikor az elmúló pillanathoz, érzéshez, embertársunkhoz, szerettünkhöz valamilyen különleges kö-

telék kapcsol, akkor lépnek életbe azok a rejtett erők, amelyek a szeretet tüzelőanyagával fűtik az emberi létezés talán legősibb erőművét, a reményt. Újrateremteni, visszaállítani azt, ami már elmúlt, megsemmisíteni a semmit, harcba indulni az alvilág seregei ellen dallal, művészettel, alkotással, mesékkel, tébolyba forduló szerelemmel – ez az, ami továbbhajtja az embert, ami észrevétlenül is élni segít, eljutni a következő napig. A könyv az ember öröktől való vívódásának terepe a reményvesztett kétségbeesés és a néha örületbe hajló, megmagyarázhatatlan csoda utáni vágyakozó reménykedés határmezsgyéjén. Ezerféle halál, ezerféle elveszejtés, ugyanennyi mód a feltámadásra, a visszatérésre, amelyek mind-mind elmélyült gondolkozásra, vitákra hívnak a világ irodalmának lapjain. Beleveszhetünk a rengeteg műbe, értelmezésbe, hogy aztán még érzékenyebb olvasóként térjünk vissza a nagy kérdésekhez.

Vajon Hamlet miért kételkedik, tépelődik legendás monológjában („[...] rettegésünk egy halál utáni valamitől – a nem ismert tartomány, melyből nem tér meg utazó [...]”), azután, hogy apja szellemével beszélt, majd boszszúját a tőle hallottakra építi? Nem tért meg utazó? A várfalon rajta kívül is páran találkoztak addig ilyen utazóval. Ehhez hasonló gondolatkirándulásokon sétálhatunk a nagy művek ligeteibe, ha belemerülünk ebbe a könyvbe. „Létezhet-e, hogy visszatérnek, feltűnnek, felbukkannak, újra megjelenek a halottak, akiket elmondhatatlanul szeretünk? Lehet-e igaz, amit minden ráció szükségképpen képtelennek mond?” – teszi fel Cseke Ákos a kérdéseit, Füst Milán Störr kapitányának szerelméről, Lizzyről való tépelődését vizsgálva. Kérdésből bőséggel talál az olvasó még a kötetben, miközben a gyász kezeléséhez, feldolgozásához kap új megközelítéseket. Mi történik, ha a bírvágy olvasata felől tekintünk az elmúlás elleni küzdelmekre a jól ismert művekben? A szerelmet, a házasságot, az összetartozást mennyiben redukálhatjuk egyszerű önzéssé, amennyiben Erich Fromm elméletét vizsgáljuk, hisz így „a nagy nyugati szerelmes történetek szinte egytől egyig félreértésből fakadnak: Orpheusz vagy Laodameia innen nézve megtévesztett és

megtévesztő, negatív hősök, akik nem bírtak megszabadulni ócska bírvágyuktól, amellyel visszakönyörögték volna maguknak szerelmüket a halálból. [...] *A feleségem története*, de – többek között – a *Vita nuova*, a *Rómeó és Júlia* vagy a *János vitéz* szerzője is alaposan és végletesen félreértett valamit, amikor olyan szereplőket vitt színre ezekben a művekben, akik számára evidencia, hogy életében és halálában is magukénak akarják szerelmüket. E hősnéknél a szerelem egy sajátos kitettség, kiszolgáltatottság, a birtoklás és a birtoklottság gyönyörűsége és sok tekintetben szinte elviselhetetlen tapasztalata, amely távolról sem kizárólag az én vagy a másik szabadságához, felszabadulásához, önkiteljesítéséhez vezet.” Menynyire egyszerűsítés ez, ami így semmissé teszi azokat a történeteket, amelyek magukért a szerelemért éltek, hisz a bírvágy problematikája a nem kölcsönösségen alapuló párkapcsolatok esetében válhat problematikussá? Ezeknél a töprengéseknél ülhetünk le a szerzők asztalai mellé, hogy belessünk jegyzeteikbe.

Cseke Ákos szívességet tesz nekünk azzal, hogy olvasmányai során összegyűjtötte mindazokat a számára érdekes írásokat, történeteket, amelyek az elmúlásról, halálról, majd az ehhez a végzetes helyzethez való viszonyulásunkról szólnak. Számára pedig érdekes az, amire szívvel, ésszel, nagyon emberi, esendő megnyilatkozásokkal rezonál bárki. Örkény István mondta egyik interjújában, hogy szerinte ebben az életben a legtöbb, amit az egyik ember a másiknak adhat, az a szolidaritása. Cseke Ákos egész kötetét ennek a szolidaritásnak a melege fűti át. A citált gondolkodók közt, akiknél nem érzi a szolidaritást, humánusot (például Polcz Alaine-nél), vitába száll, ellenvéleményt fogalmaz meg a fájdalomban elmerültek iránti megértés hiányának okán. Vajon hányféle fájdalom, hányféle gyász létezik? Ezek filozófiai, vallási, pszichológiai, irodalmi megközelítései sorakoznak a számozott, és csak a tartalomjegyzékben címezett fejezetekben. Ha már tanuljuk kezelni a halált, vajon megtanuljuk-e kezelni az életet? Tudunk-e élni, és hogyan tudunk erre reflektálni, egyáltalán hogyan lehetne rálátásunk az életre, magából az életből? Sorra vetődnek fel a kérdések, amelyek segítségével újabb problémákat, megközelítéseket kapunk egy-egy fejezet indulásánál.

Szerkezeti felépítésében a kötetben jellemzően lendületes kezdetekkel, azonnal a legendás történetek közepében találjuk magunkat, a szüzsé áttekintése után az allúziók kínálta ösvényeken indul az olvasó a szerelem-halál-visszatérés-elbukás elágazásoknál megállva, nézelődve, néhol felfrisülve, néhol talán még több kérdéssel terhelten tovább. A halál-metafora expanziójával további területek lépnek működésbe, amennyiben a be nem teljesült szerelmeket is ide soroljuk, amikor a szerelmesek nem lehetnek egymáséi. Egyikük belehal a szerelembe, ám társa csodák, furfangok segítségével

megalósítja a lehetetlent: újra találkozhatnak. Ehhez a leghatalmasabb természeti törvényeket, erőket kell kijátszania, alkut kell kötnie az istenekkel, de persze minden hiába. Mindig minden hiába. Csak szörnyű, nehéz kötelek, feltételek mellett nyílik esély az átjárásra a halál birodalmából az élők világába. A szerelmesek pedig mindannyiszor elbuknak a másik utáni forró vágy kényszerítő hatásától kínozottnan. Minden előzetes tiltás ellenére egymásra pillantanak, vagy megérintik egymást, így a történet a halál diadalával végződik, családjuk, szerelmük kétszeri gyász munkára kényszerül, szinte büntetéseként a halállal való szembeszegülésükért, nem is beszélve arról a büntetésről, amikor a visszatértek egyáltalán nem emlékeztetnek egykori önmagukra. Végül maradnak a történeteik, a csodák, életre kelt mítoszok, amelyek a legnehezebb percekben szegődnek az olvasó mellé segítőül, hogy fájdalmában ne érezze magát annyira egyedül. Szép parabolája az ember lehetetlen viszonyának a megmászhatatlan elmúláshoz. Pont úgy, ahogy minden fejezet végén ott állunk a kötetben, hogy lám, ismét vesztettünk, megpróbáltuk, elbuktunk, ám rögtön jön az újabb fejezet, újabb nekifutás, remélve, hátha legközelebb másként lesz.

Izgalmas, ahogy freudiánus megközelítésben a szeretet tárgyának megsemmisülése hozza mozgásba a történeteket, sarkallja cselekvésre a résztvevőket. Elérkezünk a ponthoz, amikor „a tárgyak megsemmisülnek vagy elvesznek számunkra, szeretetre való képességünk (libidónk) újra felszabadul, és pótlékként másik tárgyat szállhat meg, vagy egy időre visszatérhet az énbe. Hogy a libidó leválása a tárgyairól miért lesz ilyen fájdalmas folyamat, ez rejtély számunkra és eddig képtelenek voltunk bármilyen magyarázatul szolgáló hipotézis felállítására.” A válaszkeresésben újabb izgalmas megközelítésekbe botlunk: „A tárgyvesztés utáni sok a kielégületlenség szubjektív élményén alapul: valójában nem őt magát szerettük, akitől elváltunk, aki meghalt, hanem önmagunkat, akit hozzá kötöttünk, végső soron a rajta gyakorolt, de leginkább önmagunkra irányuló szeretet- vagy inkább vágyképességünket: a vigasztalhatatlanság, a helyettesíthetlenség és a pótolhatatlanság rémképe illúzió vagy önszuggesztió csupán.” Gondolatok ütköztetése, vélemények szembeállításai mentén tárja eléink a könyv ezt a nagy, megrendítően szép és mindannyiunkat érintő kérdéskört. Ahogyan egy másik megközelítésben is vigasztaló lehet az elképzelés, hogy aki szerelmes, az meghalhat önmaga számára, majd a másikon támad fel újra. Az emberi együvé tartozást mutatja, hogy a régi, nagy történetek, a mítoszok, a mesék, varázsmesék milyen mélyen gyökereznek – az emberi félelmekből táplálkozva – fajunkban, és remek példák (Beria és Zimra története, vagy akár V. J. Propp mese-varázsmese elemzései) keresztül érzékelteti, milyen sokféle megközelítési lehetőség nyílik jelen téma feldolgozására.

A jungiánus értelmezések szintén tovább árnyalják a témát, ahol az individuum megszűnik egyenként élni, meghal szülei, a világ számára, amikor házasságra lép valakivel és ebben a házasságban támad fel újra, kezd új életet. Aztán az egyes történetekben negatív szereplőként megjelenő anyák, lánytestvérek, akik a főhős ellen támadnak, Jung anyarchetípusokat vizsgáló elemzései során gazdagítják ismereteinket e tárgy körben.

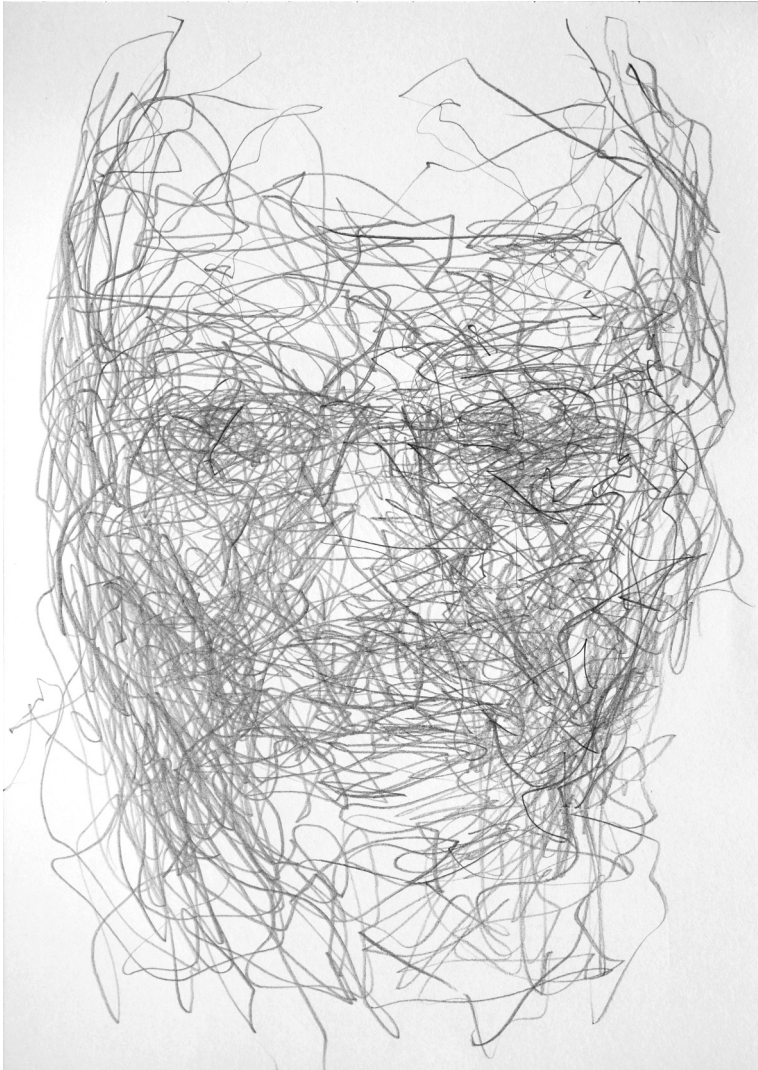
Amikor egy haldokló párkapcsolat újraélesztéséhez keresünk támaszt, elkerülendő annak halálát, pontos útmutatóul szolgálhat az itt kikristályosodó felismerés, milyen jó „közösen lehunyni a szemünket, elmúlni, elmenni, eltávozni, meghalni, kéz a kézben, és titokban feltámadni a másikban, élni, amíg él, ott, ahol ő él. Megtorpanni, ha nincs velem, visszajönni oda, ahol ő van, szemmel követni, a sarkában járni, utánamenni, napról napra visszahozni, napról napra újra szeretni. Meghalni vele együtt, ha meghal; élni vele és érte, miatta, addig, amíg él, ott, ahol ő él.” A *visszamenni a másikért* gesztusa markánsan áll szemben az *elhagyni magunk mögött szerelmünket* mentalitással.

Alapos hohmecolást kapunk Jézus feltámadásának értelmezései kapcsán, valamint Lázár feltámasztásának csodájából, mindamellett, hogy a befogadó mély tájékozottságát igénylik ezek a fejezetek. A keresztény teológia bizonyos szempontból holtnak ható nyelvének feltámasztásáig is elszaladnak a gondolatkísérletek. Néhol a feltámadás-történet vizsgálatának csataterévé válik a könyv: konfrontálódik régi iratokkal, kritikussal, tamáskodókkal, szinte bírósági peranyag alapján folytatott bizonyítási eljárásokba csöppenünk. Sokféle olvasatban tekint Lázár és Jézus feltámadására, miközben vitázó teológiai, hermeneutikai értelmezések feszülnek egymásnak.

Előfordul, hogy az Orpheusz-toposz elfárad a kötetben, és néha talán hiányoznak a magyar irodalomban kedvelt feltámadástörténetek, mint például Tamási Áron *Rendes feltámadás*, vagy Szabó Dezső *Feltámadás Makucskán* című remeke kapcsán a vonatkozó vizsgálódások, ám ezzel együtt is rengeteget kap az olvasó.

Az információkavalkádnak, amely elének tárul a könyv lapjain, csak a töredékét összefoglalni is szétfeszíti jelen ismertető kereteit. Mítoszok, legendák, regények, novellák, drámák, naplók, filozófia és magánlevelek keverednek, kavarnak itt egymás mellett úgy, hogy a halál tömegvonzása állítja pályára a műveket, érzéseket ebben a tematizált univerzumban. Mindemellett a kötet szuperolvasót keres, aki ismeri mindazokat a szövegeket, utalásokat, amelyek itt működésbe lépnek. Szuperolvasót, aki utánanéz, ha valamit nem ismer, frissen mozog az allúziók világában. Ismeri Esterházyt, Szabó Magdát, Kertész Imrét, Polcz Alaine-t, Shakespeare-t, Ovidiust, Krúdyt,

a Bibliát, és a hozzá tartozó szövegmagyarázatokat, filozófusokat, akik gondolatainak fundamentumára építették itt citált gondolataikat, Jungot, Heideggert, Bahtyint és másokat. A kötet igazi kincseshánya a témában kutatók, szakdolgozók számára, és támasza lehet azoknak is, akik saját 70 gyázmunkájukat végzik, saját fájdalommal viaskodnak. Akárhogy is, a téma nagy, érzékeny és nehéz mindenkinek, ahogy Nemes Nagy Ágnes láttatja velünk *Lázár* című versében: „Amint lassan felült, bal válla tájt / egy teljes élet minden izma fáj. / Halála úgy letépve, mint a géz. / Mert feltámadni éppolyan nehéz.” (*Kortárs, Bp., 2018*)

Az ötvenes évek magyar valóságából kiterbélyesedett regény fundamentuma a Tatabányán működő megyei könyvtár hatvanas években kiírt irodalmi pályázatának egyik anyaga. A dolgozat szerzője – akkor még nem sejtette, hogy regényhős lesz belőle – a vonalas iskolai füzetekbe akkurátusan kézzel jegyezte le élete történetét. A helyi napilap hajdani munkáslevelezője gondosan lajstromba vette személyes históriájának minden apró mozzanatát,

Kakuk Tamás 71

A NAPLÓÍRÓ MUNKÁSKÁDER REGÉNYE

Győri László: *A káder*

hogy naplószerűen megmaradjanak annak mulékony epizódjai. A füzeteket a könyvtáros Győri László találta meg az intézmény pincéjében, hogy aztán negyven év múlva az író Győri László porolja le, és írja meg a kisember, Béres József tündöklését és bukását. A regény hőseit a káderpolitika abszurditása repítette a bányából a zöldségkereskedelmi vállalat személyzeti vezetőjének székébe. A mindenható párt által teremtett groteszk helyzet mintegy természetes következménye volt annak a történelmi korszaknak, amelynek érzékeltetésére álljon itt néhány mondat *A káder* bevezetőjéből. „Annak rendje-módja szerint 1950-ben Magyarországon fölvirradt a nagy idők hajnala. A szovjet-magyar nép demokratikus monarchia két esztendeje egyesítette a két pártot, a szociáldemokratát meg a kommunistát, az ország fölött immár egyetlen párt, a Magyar Dolgozók Pártja virrasztott a magyar nép gondjain tűnődve; úgy forgolódott a szalmazsákos ágyon, hogy kilenc millió ember lélegzet- visszafojtva találgatta, hogy a párt vajon most éppen melyik oldalára fordul.”

Győri László költői és prózai munkásságából, az életmű markáns darabjaiból már korábban kirajzolódott, hogy a szerzőtől nem idegen a szelíd, de olykor maró irónia, amely ennek a nézőpontnak a fénytörésében ábrázolja az adott helyzeteket, történeteket. Tetten érhetjük ezt a törekvését az önéletrajzi ihletésű, a falusi gyermek- és ifjúkorát feldolgozó remekelés, *A kései Éden* mikrovilágában is. Az ötvenes évek falusi valósága túl gyakran zörgetett kuláknak minősített családjuk ajtaján: „A körzeti rendőr sem tartóztatta meg magát mitőlünk. – Hová tették a húst? Hová tették a disznót? Mikor vágta le? Éjszaka? Feketén? – Tessék, nézzen körül mindenütt! – előzékenykedtünk vele. Mindent feldúlt, sokat tanultunk tőle, leleményesebb volt, mint amilyenek mi lettünk volna.” A gyermekkorban megélt valóság más környezetben jelenik meg *A káder*ban, melynek bányász hőse a kommunizmus építésének elkötelezett harcosa szeretne lenni, s ezért mindent megtesz, hogy felhívja magára a magasztos párt helyi apparatcsikjainak figyelmét. A helyi napilapnak írt, feljelentésszagú beszámolóinak köszönhetően először párttitkári

pozíciót kap a bányüzemnél, majd onnan katapultálhat magasabbra, a személyzeti feladatokat ellátó igazgatóhelyettesi posztig, a már említett zöld-ségkereskedelmi vállalatához.

72 A Béres József nevet viselő hős szorgalmas körmöléssel papírra vetett napló-dokumentuma az író fantáziájának csak a trambulinja, mert Győri fikciós regényt írt, amely a valóság cserepeiből építkezik, de miután irodalmi alkotásról beszélünk, megteremti a mű saját, könnyednek ható, néhol nevetséges, máshol fájdalmas külön valóságát. Ezeket a jelzőket tovább árnyalhatjuk, finomíthatjuk, hiszen érintkeznek, összefolynak, sötétebb, világosabb színekkel festik meg az ötvenes évek Magyarországának, valamint Szórványos bányásztelepülésnek a mindennapjait, amelyeket átjár, befolyásol a folyamatosan ellenségképet generáló, a minden legyőzni és a „múltat végképp eltörölni” akaró politikai hatalom. Az eredettörténetből nyilvánvalóan következik, hogy Szórványos és Tatabánya közé akár egyenlőségjelet is tehetnénk, tehetjük is, azzal a megkötéssel, hogy Szórványos helyére bármely település neve behelyettesíthető lehet, hiszen az egész országban dúl az új rend abszurditása. A geográfiai okoskodásnak kissé ellentmondunk azzal, hogy Győri hetvenes évekbeli, nyolc éves tatabányai könyvtároskodása idején még javában állnak, lakottak azok a bányatelepek – az úgynevezett „hatajtós házak” –, amelyeket a bányanyitások idején a Magyar Állami Kőszénbánya Rt. építtetett. Tehát az írónak volt honnan merítenie a korabeli környezeti atmoszféra megidézéséhez, ahogy a plasztikusan ábrázolt helyszínekhez is, és a történetiségében valóban illeszkedő események – például a tragikus bányaszerencsétlenség – előhívásához, melyet a mai napig kegyelettel őriz a helyi emlékezet. A rengeteg családot érintő munkahelyi katasztrófáról nyilvánosan sokáig nem lehetett beszélni, mert a közel száz bányász életét követelő szilveszteri sújtólégrobbanás oka az ötvenes évek túlhajszolt munkaversenye volt, s ebből következően hosszú ideig tabuként kezelték.

A *káder* hagyományos elbeszélésében hirtelen felütésként jelen vannak az eredeti naplóból behívott rövid részletek, illetve néha maga az író is „kibeszél” a szövegből, mintegy súlypontozza az olvasónak az eseményeket, történéseket. A regény szerkezete így is homogén egészzé áll össze, de hangütésében tónusgazdagabb lesz, tágasabb az ábrázolt valóság, s ha nem szentségtörés ilyet leírni, akkor a módszer hasznaként, egyszerűen olvasmányosabb könyvet tart kezében az olvasója. A magyar és a volt szocialista országok irodalma, művészete komoly spektrumot kínál az ötvenes évek valóságának bemutatására, a második világháború után megélt társadalmi és szellemi terror traumájának feldolgozása elmaradhatatlan feladata lett nemcsak a társadalomtudósoknak, hanem a művészeknek is. A feldolgozások egyik intervalluma a humor – szatíra – irónia Bermuda-háromszöge, melynek

legismertebb, a közönség által leginkább kedvelt darabját a filmek között találhatjuk meg, természetesen Bacsó Péter *A tanú*-járól van szó. Ha jól meggondoljuk, a cenzúra jóvoltából sokáig dobozban maradt filmben humoros esszenciáját kapjuk mindannak, amit Győri hőse, Béres József kisebb léptékű, perifériális kisvilágában átélni kényszerült. *A kádernek* tematikusan jóval több irodalmi párhuzama is adódik, de most említsük csak Rákosi Gergely hatvanas évek végén megjelent, mára elfeledett kisregényét, *Az óriástököt*, amely a hírhedtté vált gumipitypang analógiájára mutatja be az óriástök-termesztés, s ezzel a metaforával a rendszer szatírját.

Győri László faluról érkezett, bányásznak állt hőse, Béres József világlátását – a politikai pereket halmozó, a mindenkivel leszámolni akaró, nem melleleg a világ csodájaként óriástököt természetni akaró – Rákosi-korszak szellemiségének brosúrájaként lehet értelmezni: „A világ ugyanis két részre oszlott a szemében: élősdiekre, tőkésekre, kulákokra, egyszóval kizsákmányolóokra és kétkeziekre, munkásokra, ve-rejttékező parasztokra, vagyis – örök szavajárásával – dolgozókra, akik együtt a nép.” Béres Józsefnek ebben a kettős szereposztásban, az el-lenségkép keresésével telnek munkás hétköznapjai új helyén is, a zöld-ségkereskedelmi vállalat személyzeti igazgató-helyetteseként. Mindezt a karriert az egyik legfőbb pártkorifeus, Gerő Ernő hagymázos tervének köszönhette, miszerint ötvenezer munkáskáder kell ahhoz, hogy a szo-cializmus ügye megfelelő kezekbe kerüljön a munkahelyeken. A politikai éberség azonban felőrli emberi kapcsolatait, elhomályosítja a látását, nem észleli maga körül a valódi világot, a munkahelyi változásokat, de nincs is meg rá a képessége, hiszen sejtelme sincs, mint ahogy az őt elő-ször támogató elvbarátainak sem, a személyzeti munka mibenlétééről. Az írói szándék érvényesül azzal, hogy hősünk felesége próbálja vissza-rácingálni a kenyérjegy, hús nélküli mindennapokba, de hiába, min-den igyekezete férjénél süket fülekre talál, ahogy a volt bányásztársakkal folytatott kocsmai beszélgetésekben sincs ez másként. De minden hiába, mert Béres József „nem tudja, de teszi” a dolgát, három évig bukdácsol az egyre lej-jebb csúszó beosztásokban, mígnem eléri végzete, ő is börtönbe kerül, mint korábban áldatlan ügybuzgóságának vétlen áldozatai. Regényhősünk szeren-csége, hogy a politikai tisztánlátás hiányából, a tudatlanságból és karriervágy-ból elkövetett bűnök bocsánatosnak bizonyultak, s ezzel arányos büntetést kapott csak a sorstól. „Nem káder, nem párttitkár többé. Újra a bányában dol-gozik, otthon van a családjával, a dupláját keresi annak, amit a Mezőkernél. Huszonnégy órából nem harmincat, csak nyolcat dolgozik. Higgadtan, mér-sékletesen. Újból jólesik neki az élet. Utána szabad. Kijár a piacra szabadon, zokszó nélkül megveszi a hatdekas salátát, kisebb, mint a hús, de üde, friss, egészséges.” (*Orpheusz, Bp., 2019*)

A *Monolit* nem könnyű olvasmány – sem a szó szoros, sem annak tág értelmében. Vaskos, közel háromszázötven oldalas terjedelmével nemcsak egy, az eddigi pályát összefoglaló, reprezentatív versgyűjtemény, hanem olyan

74 Varró Annamária

ALAKULÁS-

FOLYAMATOK

Lanczkor Gábor: *Monolit*

szövegegyüttes is, amely folytonos változásával, organikus alakulásával próbára teszi olvasóját.

Lanczkor Gábor a kötet kapcsán egy interjúban azt nyilatkozta (*Jelenkor Online*), hogy a *Monolit* átszűrt szövegek

gyűjteménye: egy olyan vers sem maradhatott a válogatás része, amely kicsit is *gyanús*. A hét ciklusba, s ezeken belül is még külön, kisebb egységekbe csoportosított versek olvasása során magunk is érezhetjük, hogy a szövegek koncentrációja sikeresen bizonyult, hiszen meglehetősen sűrű, olykor már-már áthatolhatatlan, igen nehezen hozzáférhető versek követik egymást.

Az első ciklus – *Kihűlő közetrétegek* – erős felütés: a fülszövegben Térey János hívta fel a figyelmet Lanczkor költészetének dunántúli, pannon ihletettségre. Azonban az itt megrajzolt pannon táj – habár minden olyan elem megjelenik benne a bazaltoktól a tanúhegyeken át a partig, amelyekről rögtön erre asszociálunk – egy teljesen más, ismeretlen oldalát láthatjuk meg. A versek beszélőjének rezignált nézőpotját, ön maga és a táj viszonyának esszenciális meghatározását jól összefoglalja a kötet harmadik verse: „Egy kialudt vulkán feltároló anatómiája / Az nem egyenlő egy bazaltbánya ötven évével”. A *kihűlő közetrétegek* mint cím, valamint az azokban rejtőző, vagy éppen erőszak nyomán feltároló *kráterek* az első ciklus, s maga a tájábrázolás-koncepció kettős feszültségére világítanak rá. Egyfelől a természet körkörössége, annak organikus, embertől független alakulása mutatkozik meg bennük, ugyanakkor az indusztriális világ rombolása is hangsúlyosan megjelenik, amely a természetes kráterek mellett a mesterséges üregeket is létrehozta, végérvényesen és erőszakosan átalakítva ezzel a pannon táj anatómiáját: „Úgy robbantgatták le a megbomlott falból a tömböket. / Csillék, sikló, saját iparvasút. / Szegélykű, kockakő. És még a zúz-/alék. Eredményképpen egy új kráter született // napi ötszáz tonna kő hűlt helyén”. Ezek a tájversek már az antropocén kor szülöttei. Az ökoszisztéma itt már nem önmagától alakul, hanem végzetesen alakítják: sajátos ön- és társadalmi reflexió is, egy olyan folyamat aprólékos bemutatása, ahol a pusztítás az új „teremtés”.

A ciklusban a *tájsebeket* feltáró szövegek mellett szerelmes versek is helyet kaptak: a *Hatsoros* vagy épp az *Egy dél-alföldi fuvoláslánynak* című szövegek, akárcsak a tájversek, jól mutatják a kint és a bent kettősségét,

a résztvevő és a szemlélő feszültségének dinamikáját. A személytelen személyesség jelzőjét már többen alkalmazták Lanczkor Gábor versei kapcsán. Kiváló példa erre a holdi meteorbecsapódások metaforájával leírt szerelmi apoteózis: „Hiszen // a fényes oldal / ragyogása elrejtí a legnagyobb becsapódások villanásait / is”, vagy két ciklussal arrébb a *Manifesztum* 75 című vers két szakasza: „Akár a nápolyi templom, amely / mellé bevágott a nehézüteg – / megremeg a lég és az építmény, / lehull belül a fiatal, barokk máz. // A fiatal, barokk mázunk lehull. / Az tárul fel, ami volt, szűzi és / már ős öreg, melyben magmaradtunk”. Ugyanakkor ezen a versbeli pozíción túl a kötetben „klasszikusabb” típusverseket is találunk: ahol a megszólított és a beszélő szövegei a „hagyományos” szerelmi líra hangján szólalnak meg, mint például az *E sűly elöl* című szonettben.

A természetes és ipari környezet mellett a különböző kulturális terek, mítoszok és gondolatrendszerek is szerves építőelemei a Lanczkor-költészetnek. S ahogy egyre nagyobb teret hódítanak maguknak a különböző kulturális kódok, úgy emelkedik a szövegek tétje is: nincs megalkuvás, legyen szó a *Horácban* többszörösen és több szövegszinten megidézett Berzsenyiről, a *Rekviem* szakítást leíró szonettjeiről vagy a *Folyamisten* című versről. Az, hogy minden egyes kulturális utalás pontos referenciáját feltárjuk, talán lehetetlen vállalkozás: kétségtelenül egyedi és szokatlan szövegvilággal állunk szemben. Ez pedig nemcsak a tartalomra, de a formára is igaz. Olykor feszes, ritmizált és rímelő sorok követik egymást, máskor a soráthajlások és az ismétlések adják meg a szöveg hömpölygő dinamikáját. A kötetbeli versek motívumhálóinak rétegzettsége is váltakozó: néha oldalakon keresztül, erőltetett menetben kell haladnunk a versekkel együtt, hogy aztán egy áttetszőbb szöveg elolvasása alatt felkészüljünk az újabb etapra.

A negyedik ciklusban – a kötet mértani közepén – a verscímekben reneszánsz, barokk, romantikus és kortárs festők képei sorakoznak. Az első verscsoport Goya „fekete képeit” idézi meg: a házat járjuk körbe, ahol az eredeti freskók megszülettek, ott tizennégy kép – itt tizennégy vers. A képek eredetéről egyébként *Az emeleten. Mind itt vannak* című szövegben esik szó, mintegy tájékoztatva és orientálva az olvasót. Persze itt sem klasszikus képleírásokkal állunk szemben, mint a műfaj eredetijében, bár a „fekete képek” hangulata nyomot hagyott a szövegeken, de a versek „keretei” között éppúgy megfér egy népdal és egy népballada parafrázisa, mint a löszfalak vagy a Ság-hegy-kráter kiszögellései. A képleírások második részét a szemlélődés és az értelmezés kettőse szervezi. A néző-beszélő egyszerre lép közel a képhez és lép túl rajtuk, ahogy a *Caravaggio: Szent Máté és az angyal* című versben is olvashatjuk, az ő tekintete nem „lassú tekintet”, nemcsak „súrolja” a képeket. A művészetértelmezés mint ön- és világerőtelmezés versei ezek, reflexiók

sorozata, ahol az én a műalkotásba csúszik át és vissza: „Kell a ruha a testre. / Takarja / azt, ami a lábszára. Combja. Törzse. Karja. / Az anyatermészettel készül el felesbe // az anyag kiszabott mintája. / A lábszárat. A combot. Törzset. És a kart. / Amit takar. / Azokat imitálja. // Anyaga meg a lélek 76 szégyenét. / Például ez / a szőrből hengerelt sűrű nemez / belülről belben is sötét” – áll a *Joseph Beuys: Filcöltöny* című szövegben.

Különös szövegpoétikai eljárást mutat a képleírások utolsó része, ahol a „fejezetcím” a nyolc festő és képeik címe, ugyanakkor az egyes szövegek már új címmel szerepelnek egymás után. Utalnak ugyan az „eredeti” alkotásra, de e gesztussal még jobban el is távolodnak tőlük.

A hatodik ciklus az „indo-magyar festőnő”, Amrita Sher-Gil életútját idézi meg születésétől tragikusan hirtelen bekövetkezett haláláig. A szövegekben magyar, indiai és európai városok bukkannak fel, egybecsúszik Európa és a kolonizált India világa, tényközlő, tárgyias hangnemeket néhányszor megtörik a szövegbe idézett és épített verssorok Ady-tól vagy épp Vörösmarty-tól. Ez a ciklus szintén jó példa a kötet más szövegeit is szervező átjárhatóságra, idő-, tér- és szövegköziség következetes alkalmazására. Minden kompromisszumtól mentesen. A tájak, műfajok, idősíkok, szubjektumok egymásba írása, olykor átláthatatansága és gyors váltakozása adja meg a kötet sajátos ritmusát, ugyanakkor ez is teszi próbára az olvasót. De ahogy ezt Lanczkor mondja a már idézett interjúban: „költő vagyok, nem néptanító vagy guru”. Ez a lírai öntörvényűség pedig a kötet minden egyes betűjében ott van.

A záró, hetedik ciklus, amely az új verseket tartalmazza, hasonlóan a korábbi szövegekhez, változatos poétikai és tipográfiai eljárásokat mutat fel. Talán a motívumok azok, amelyek hidat képeznek régebbi és új versek között. Három szöveget emelnék ki: *A Fehér-tavi darvak*, a *Nyolcsoros*, valamint a kötetzáró *Az asztal* című verset. Utóbbi pozíciója miatt talán egyfajta ars poeticaként is olvasható: a beszélő mint a *teremtésmítosz relikviáinak* őrzője, megidézője és létben tartója, a sorozatos határátlépő, aki minduntalan kommentálja saját belső és az őt körülvevő – természeti és kulturális – világ változásait.

A monolit egyetlen, nagy tömbből álló, architektonikus elem. Lanczkor Gábor gyűjteményes kötetének versei ugyanakkor egy akár széttartónak ható, olykor nehezen felfejthető kódokkal játszó szövegtestet mutatnak fel. Végigolvasva a kötetet ez a divergens költői világ mégis szép lassan egyenművé simul, köszönhetően a vissza-visszatérő motívumoknak, a szövegek szerkezetének vagy épp a néhol erőteljesen kiugró versritmusnak. Akár egy kortárs zenemű: figyelmet követel, próbára tesz, de betekintést enged egy nem megszokott szabályok szerint működő, mégis organikus világba. (*Jelenkor, Bp., 2018*)

Turbuly Lilla vékony könyvének borítójáról egy szomorú (angyal-)szem néz ránk. Háttérben, lent egy metropolisz, s mintha a barna alak, aki áthatítja a légteret, egy hajókra-árbocra felfeszített dimenziót tépne át. A felfelésből néz ki a fiatal női arc.

Tökéletes ritmikájú, éteri verssel indul a kötet (*Valamit a kékről*). Jobb oldalán a *GPS nélkül* behívja az infokommunikációs technika későbbiekben is gyakori motívumát. Hiányában (a

V. Gilbert Edit 77

SEBTAPASZTALAT

Turbuly Lilla: *Alkonykapcsoló*

GPS-ében) a szubjektum az eltévedés és kitalálás esélyeit latolgatja. A *Közötte* a nagyvárosi és a vidéki lét rémségeinek és megrekedtségének lírai diskurzusa. A másik sajnálkozó, rémült monologizálásai belsővé fordulnak. Nem válik el a kérdés és a válasz, magunkkal folytatott vívódás is lehet a rossz helyek topológiája. A város mocskos és kriminális, a vidék hátrányos helyzetűen hiányos: nincs térerő, ötkor bezár, ami kinyitott, s várják az öregek a változás hiányát, ami részvételi végszó a szemlélőtől. A *szófelszedő* humora kissé klisés, de szöveve megképezi a kötet matériáját a szóművészetek és a kézművesmunka terében. Ügyes a hirtelen kihaló mesterség motívuma, amely az átugrott szemfelszedéstől a „ha-ris-nya-szem-lefut-ta-tásig terjed”, ami már kitalálható poén. Az *Ízek* mindennapi érzékiségeinket veszik célba a találó kezdő megfigyeléssel (kávét keserűen, de valami édessel), előhívja a falun nőtt mai ötvenesek generációs tapasztalatát a sült vérrel, s az óvatosakét a gombával. Ez a gasztronómiai térkép az érzékletestől a szellemiig vezet a bizonytalanság elkerülésére tett stratégiák felmutatásával. Az *Ameddig a szem ellát* percepció-esetleírás a klimatikus viszonyok optikai csalódásairól és mediális egyértelműsödéséről, a *Végtelenül fáradt* hajszoltsága az aluljáró naturális világát ötvözi a praktikus értelmű kiúttalanságával is. Csattanó a vége, amely az aluljáróból való ki nem találást tételezi célként, legalábbis a visszautat nem vágyja. Központi pozícióban egy telefonfülkében kagyló nélkül tárcsázó alak, aki érdekesség ebben a nyomasztó, de védelmet is adó alvilági dimenzióban, ahol vonsozolja magát a fáradt városi vándor. A *Szelfi* kissé közhelyes látletet több generáció digitális börtönéről, mely kirkat, kínálkozás, kitárulkozás is: egyéni eleme a „lüktető-remegő Lolita-öl”. Az *Ultra.hangok* (sok az ilyen szerkezetű, a digitális helyekre utaló cím) nagy vers, mely előkészíti a mondókaformátumú öregség-, betegségverseket. Ultrahangvizsgálat a páciens szívdobogásának érzelmi-fiziológiai reakcióival, amelyek megfelelnek az orvos magánkontextusának, munkahelyi és családi viszonyainak szólamára is. Köztük a betegség feltérképezése ijesztő, de

elviselhető diagnózisának folyamata. A „... csak szélein járunk” alcíme eltolódó referencia a borítóképhez, értelmezéssel, mely rímel az olvasó, így e recenzió írójának interpretációjára is. A banalitásba csúszó részletek vigasza nyolc sorban. A *Vihartörte sebek kezelése* kertészeti tanácsadó nemcsak gyümölcsfákra. Plasztikus útmutatás sebkezelésre, a természetes kihalás miatti mérsékelt siker garantálásával. Az új ciklus, a *Határ.idő* a *Mondókával* nyit a próbára indulók félsikerével vagy kudarcával a felfestéstől a horogra akadtságon át az előtüremkedő, szintaktikailag hiányos mondatokig. A *Csak még egy kicsit* lírai visszafelelés a szeretett, de többszörösen eltávolodott másikhoz az életigenlés jegyében, amit amaz valami miatt nem tudott kívánni. A *Súly* ealista egyensúly-kísérlet arra, hogy felcserélhetővel cseréljünk, s ne áhítozzunk a felcserélhetetlenre. A ciklusnak címet adó darab reáliái a tudatosodás halogatása köztes időhelyzetének pontos, szívszorító megfogalmazásai. A *Banánmatricák* is időjátékot úz: az előttiséget kívánja vissza, amikor a csavart és más eszközöket kézre adó, kaotikusnak látszó együtt szerelés valakivel még kiadott egyféle egészet (a rossz tálba tett zöldbabbal együtt, annak ellenére is). A *Szinkópa* a létezés evilági ritmusának elakadása a másvilágról irányítva. Jeladás várt és nemvárt módokon. A *Folyamatos jelen* a hiány betöltésének gyakorlata: a halotté mint a könyv helyéé a polcon. A *Tengerészcsomó* ciklus a *Nulladik nappal* indul, hiányok idézésével; elmaradt fesztivál, nem olvasott vers, eltévesztett nevű városba érkezés. A találkozás és a nem találkozás egyenlő mértékű abszurditása körvonalazódik a „rejtett tartalékok”: a „régől itt maradt erőleveskocka” kutatásának pótcselekvésével. A *Vonzatok és segédigék* eljátszik a poliszém és homonim tövek egymást idéző imaginációjával: „gondolni rá”, „gond”, „gondolás”. A reflexiókényszer, a kényszerű vonzatok verse ez, „két párhuzamos gondolás”-é. A szavak formáján átúszó tartalmi kapocs sorokon át működteti szimultán is a poétikai párhuzamosságot a gondolás kétértelműsége által. A *Játék.vonat* időmágia: húsz perc, ami hátráltathatná az elválást, a mávról való leszállást, de még nincs jel hozzá. A *Repülők* aerodinamikai és érzelmi-energetikai tanulmány egy egyenlet kép(let)ének megoldására. „Egyenlő távolságba igazodnak. / Egyenlő távolság nem létezik.” A kötet címadó verse „késő nyári képlet”, ismét idővárászlás. Vágyakozás egy hosszú pillanatra, amikor kiegyenlített a nappal és est közti harc, s amit megint csak nem sikerült együtt kívárni.

Az *Utazók* a kötet számomra legemlékezetesebb szövege. Pozíciója is központi: mértani középen elhelyezkedő alkotás, ami sűríti Turbuly Lilla lírájának erősségeit. Érzekletes, tömör helyzetleírásai képek egy-egy sorban. Ezek sorjáznak, ezekből lehet következtetni a beszélő, az egy-egy karakterisztikumukkal elbeszélt vendégek – s a végül megszólított főszereplő, a címzett lényére. Az utóbbit a hiánya határozza meg, amit feledtetni volt hivatott tudva-tudatlan ez a sok tevés-vevés, lakáskiadás, molyolás, a rendrakás;

a takarítás, a tárgyak megérintése, egyéniségük méltánylása, a következtetés történetükre. Belőlük kiinduló asszociációkat rögzít és enged el a lírai én fanyar humorral, majd csattanós érzelmi-filozofikus zárlattal: ezt a kompozíciót tartom Turbuly költészete jellemzőjének. Kiszellőztetés folyik, az átutazóké, de a lakásból és a kapcsolatból végleg kiköltözöttet e ventillálás sem oldja el: „tucatnyi ország tucatnyi lakója / sem szellőztet ki téged az életemből.”

79

A *Nyomolvasó* is a hiányt, a „te” kényszerű nélkülözését tapintja ki és tapasztja be résekben, kergeti oda nem illő, sehova nem illő nyomként, követi szublimálódva eltérő halmazállapotokba. „Ott ülök melletted / minden üres széken, / és elsétálok, / ha meglátsz hirtelen.” A cikluscímet adó darab megint összeköti a materiálist, az érzelmit és a hétköznapit – takarítás közben – a hirtelen feloldó, eloldó szabadulás reményében: „Súlyosabb esetben jöhetnek az ablakok...”. A *Korrózió* ezt a láncolatot építi tovább. Burjánzó vegetáció válik a tetszhalott, opálzöldben ázó magvakból. Itt mélyre megy a dialektika, a metafizika ölt testet az élet, a valamiképpen halál, a látszatélet, a szélsőséges időjárási körülmények, az áldozatiság, a rituális elfogyasztás és a vasszögek szemantikai körében. Az utóbbiak metonimikusan a magvak társaságába, allegorikusan Krisztus, a megfeszített és feltámadó megváltó terébe pozícionálják a verset. A *Partizánfilm* a radikális gyógyító gesztust idézi a leszakadás anatómiailag kidolgozott – és a versvégi zárlatban megszokottan érzelmivé alakuló ívével. A *Helyzetjelentés a Puskin utcából, néhány hónappal Tatjana első levele után* címűben a klasszikus orosz irodalom topikusságával élve elemzi helyzetét rezignáltan, érzékenyen a lírai beszélő. Áttolja az alpmű koordinátáit: a megnevezetlen Anyegin a biztonságos melegbe költözik. Kirajzolódik a belenyugvás, elfogadás, végességtudat skáláján a véget vetése is a szenvedés misztifikálásának. A versvégi csattanó itt sem marad el, ami nemcsak nyelvi humorban, hanem rejtett intertextuális utalásban manifesztálódik: „plusz – távkapcsolat helyett – / egy univerzális távkapcsoló?” (vö Tóth Krisztina: *Világadapter*) Az *Elfekvő napok* kórházlírája rájátszás elődök versformáira enigmatikusan, elliptikusan, hiátusokkal. Az *Ecc-pecc* megdöcönő rímmel-ritmussal skandálja a kivetettséget a közös ágyból, testközösségből, a *Macis bácsi*, a *Látogató* egy-egy életkép, a *Szappan*, *szivacs* a mosdatás ritmikus rituáléja a lecsupaszult egyszerűség mozdulataival. Az *Apu, te!* gyermeki közös kertészkedést idéző kiáltás a túlvilágba, „Hívom mégis, hallja, hátha / van térerő a másvilágba”. Az *Anyám kertje* hangtévesztései, az *Éjjeliszekrény* jellemző ragacos tárgyai, az *Elakadt lemezek*, a *Ki* feltételes módú kívánságai mind egy-egy módusz a bentlét vetületeire. A *Válogatott versek* ciklus korábban született hosszabb, rétegzett verseket tartalmaz. Megjelenik

Új Forrás 2020/1 – V. Gilbert Edt.: Sebtaapasztalat
Turbuly Lilla: Alkonykapcsoló

a színház, felderengenek megnevezetlen városok utcái, szökökútjai, szállodai szobái, fűtetlen lakásai a másik hiányával. Sikertelen kapcsolási kísérletek folynak határokon túli, elérhetetlen vidékre, ahol esetenként két „idegen” vonul karnyújtásnyira tőle. Párbeszéddek zajlanak meghatározatlan 80 szubjektumok közt, utazási emlékek törnek fel a magányban.

A sebzettség tapasztalata és megmutatása, a gyógyulások, visszaesések, elfedések, elvakarások természetrajza a keskeny; vékonynak tűnő, de nagy anyagot mozgató kötet. Melankolikus, szemlélődő, reflektáló, sebhelyeket kitakaró és traumákat nyomokban túlélő, megindító líra ez. Beszélője megérinti, rendezi, rendszerezi tárgyi és természeti környezetét, regisztrálja enyészetét, felvarrja, megakasztja a lefutó szemeket. Emlékezik, fotografikusan rögzít, kapcsolatokat old. A hetedik ciklus, a *Vadon* egyetlen versből áll, a címet adóból. Itt az eddigi egyes szám első és második személy helyett eltávolító harmadik személyű beszédben tűnik fel az űzött emberi lény, vadak és régről felcímkezett lekvár éjszakai társaságában. A sejtelmes hangulatú hosszú vers végén eltűnik a kertből, „a krizantémbokor alól” a koponya, aminek a jelentése nem tudható. A környezet maga a nyomtalanság. A jól látható terep elkerülése, a nyomok hiánya metafizikai bizonytalanságba, értelemnélküliségbe, ontológiai és gnoszeológiai űrbe helyez, vezet puhán.

Veszteség- és betegségtapasztalatot, a meglévő ápolását, az eltávozott álombeli, írásbeli megőrzését prezentálja e kötet („Aki van, őrizze meg az este. / Aki nincs, álmomba visszataláljon.” *Esti kérés*). Beszélője egy ponton biztosan osztozik egyre szélesebb körben ismertté váló szerzője biográfijával. „Élhetetlen” foglalkozásokra talált érett fejjel: bíróból költő, író,

drámaíró, színikritikus lett. „Szófel-szedő”, aki játékosan-rezignáltan, önironikus humorral, a hétköznapi-ságból elemelő egyszerű finomsággal, máskor döccenőkkel és kiszámíthatóan, helyenként azonban erősen egyéni kompozícióban és asszociatív térben – bevilágítja a bajokat, lámpát kapcsolva bealkonyuló életszakaszainkba. (PRAE.HU, Bp., 2018)

nem ismerem az öreg házakat
az olyanokat ahol tudni
a szoba helyén hegedűkészítő műhely állt
abban négyen laktak
nem egyszerre egymás után

először az aki építette
maga döntötte ki a kevély
cédrust hogy megtartsa a tetőt
szaga a jég idején láthatóvá vált
színt hasított magának
a szoba levegőjéből
arany és zöld sosem látott elegye
ha valaki abban aludt
nem lehetett tudni felébred e reggel
vagy csak ezer év után
a fa mozgékony azután is ha kivágták
egy szobrász mielőtt alakot metsz
a formátlan tömbből kiválasztjaa fát
tudja hova kerül majd
a cédrus hajófa és koporsó is
házat megtartani drága
de aki kivágta az tudta hogy ebből
szobát kell vágni nem hajót

a második aki itt lakott
nem állhatta a cédrus szagát
mindig sarkig tárta az ablakokat
hátha kiszellőzik de nem múlt
csak akkor ha melegedett az idő
de ahhoz erővel kell sütnie a napnak
hogy áthatoljon a konok falakon
a második hamar elment
vitte a hegedűket is
tudta nem ébresztené senki fel

82 a harmadik nem is akarta
beszögelte az ablaktáblákat
hagyta hogy télvíz idején a bőre
átvegye a cédrus szagát
sárga lett és nyegle zöld
mint akinek mája nincs
de lakott benne valaki
és tőle elaludni sosem tudott
számolta mind a cédrus görcseit
az a másik folyton ficergett
csiklandozta a májat
amíg ki nem vetette magát

az utolsó apám
amikor leégett az erdő
megrepedt a cédrus
idővel megfakult a szín
nem volt más odabent levegőt venni
aludni is nyugodtan lehetett volna
de magába omlott a tető

templomfal

83

a torokból előgörög némi hang
a nyelvtorla csattanása az
ahogy a nyálat még utoljára
szétkeni kétezer évig forgatta
azt az egy köpetet

a lugashoz emberek járnak
és a nyáltól még sikamlós szájba
pénzt dugnak van rajta egy császár
az arc a lugasban ember
sok az amit mondani tud
arról amit hisz és arról amit tud
megkövesedett szája nyitott
a lugas átszötte a testet
míg felismerhetetlenné nem bomlott
a hús és csak a csontok maradtak
az az egy köpet még mindig forog
ki akarja lökni az érmét de nem meri
mert új nyál már nem terem
a zöld kacsók bontogatják
a csonthártyát és a szű járatokat
váj a puha állományba

már nem lehet leolvasni
mi is történt
a szemgödörbe beférkőznek
az indák csak a száj marad
fekete amelyben ott forog
a víz míg nem bírja tovább
megtartani az érmét
elgurul
és a lugas betör

RENDEZŐELV

Akarok látni, mielőtt északi fény, mielőtt
emberi ujjak fagynak le rügyező fákról.
Eleven szemhéj kell, túlstimulált agy.

A civilizáció kezdetéből geometrikus
minták derengenek. Házfalakon, töltésen,
metróalagútban több tízezer év,
amiért nem tettem semmit.

Irányítás nélküli vetítógép nálam,
foszfénekkal telíti az eget.

Haladok, míg rendeződnek a társadalmak,
kaotikus földi csillaghalmazok.
Hátranézek, követ-e valaki, legyen akár kép
vagy élőlény, erekkel átszótt,
szabályosan működő.

Fekete ragadozó jön, nincsenek fogai,
félíg nem farkas. Elkanyarodik az első
válaszúton, másik labirintust keres.
Másik faj vagyok, az éjjeli
utcán a legveszélyesebb.

FÉNYTÉRKÉPEK

1.

Óceánok kötnek meg a sötétben,
névtelen utcák, fekete beton.

Kezemben csillagtérkép, elemlámpa, körtefák árnyai
a kertben, reflektorok, pásztázó őrfény.
A földi csillagok takarják az égietek, erejéből
veszít az űr.

Vetülete túlterhelt a várostól,
fényrácsokkal börtönzött,
füstös bura.

Képeket keresek romló szemmel, csillagok közti
vonalakat,
laknak még legendák
állatai odafenn, mágikus tárgyak és száműzött
istenek.

Üveglencsék műanyagcsőben,
amivel mindezt közelebből.
Találok új középpontot,
míg meg nem értem, hogy az Északi-sarkon
a csillagok.

Centrumban a szem.

Mögötte
az álom, hogy az égbolt
anyagát tapintom.

Ha a látóhatárt vízszintes kör jelöli,
megtörik házak és hegyek.

Sosem érnek
el az árnyékok a zenitig, ébren
maradok, várom az északi fényt.
Túlságosan délen, rossz ország
a lábam alatt. És még ezek a körök
is képzelet –
az égi egyenlítő, a ráktérítő, a rossz föld a lábam alatt,
át nem léphetem.

3.

A feketeség nem nyugtatószer.
Képernyőfényhez hív, húz és hú a szem.

Belezuhanjunk a Vénuszba,
a fortyogó hóbe.
Az űrhajó mint egy apró
fekete pont
a Nap fényétől izzó
lehunyt szem retináján;
mint egy végleg elkallódott
petesejt a testből kizúduló vérben.

Nem lett volna élettered.
Nem lett volna oxigén.
Az asztronauták fuldokolva
vágják el az összes kötelet.

Talán gonosz lettél volna:
talán kísértet vagy egy londoni házban,
valaki, aki mindig átrendezi
a betűmágneseket a fürdőkád felett.

Ha nem ölthetsz testet,
mért követsz?

Nézel le ránk,
mint egy őszöreg pulzár,
én benyelem a fényed,
mint egy békát,

átszakítják a hasam,
szétszakítják a bolygót
a súlyos kövek.

88 ÚT A MARSRA

agyagcserép az arcom
agyagkorsó, mit a falhoz csapnak
fehéredik rajtam a máz
álomban kiszáradt város
egyetlen kútjába merítkezem
úgy érzem széthasadt
holdkráter a fejem

egy szakadt szatyorba dobálok mindent
visszalopom, mit elloptak tőlem
Bowie szemgödrébe temetem
a kert végébe elásott összes gyerekem

lélekkolomp az űrkutyán
kisminkelem magam
elrejttem az arcom
ne pécézzzen ki magának a halál

nem tudok kijutni ebből az álomból
mállik szét, mint a porszemek
lecsapott lepkeszárnyak
verdesnek kaleidoszkóp csapdában
lélegezz
kérek, lélegezz

ELJEGYZÉSEK A KOR FALÁN

5 falfirka egy légvédelmi rakétabázison

1.

VÉGTELEN EGYSÉG SZÁMTALAN RÉSZLEG

3.
GYILKOS FIÚK GYILKOS VÁROS
GYÁRVÁROSBAN A VIRÁGÁRUS

ALBINÓ NÉGER FEKETE PÉTER

4.
BÉKE BAKA BÉKA BAKI

5.
ÉN LÁTNI HOGY TE ÖRÖK
SZERETNI TERÁD TÖRÖK

93

I.

DRÁGA PÉTER, hát tényleg hogyan tűnik el az arcod, milyen gyorsan. És hova. A felejtésbe? Lassan, vonalanként, halványuló részletekben? Így utólag könnyű

94 Jász Attila

BELSŐ ARCOK.

ELKÜLDETLEN

KÉPLAPOK

Kovács Péter posztumusz

kiállítása

okosnak tűnő kérdéseket feltenni. De most az utolsó képsorozatodból és annak címéből indulok ki. Amin akkor gondolkoztál, amikor mintha tudtad volna már a választ. Amire akkor jöttél rá, miközben az egyetlen dolgot csináltad, amit mindig is szeretted, rajzoltál. Ahogy mondani szoktad, csak firkálgatok. Ez

mind nagyon te vagy. A firkálgatás és a tevékenység. A szorgalom. Ez is arcod része. A legmeghatározóbb. És látod, jelen időben beszélek, írok, mert még erős a jelenléted, ha arcod halványul is kicsit. Itt a képeid között még evidencia. Érzem a figyelmedet, pontos és fókuszált, mint mindig. És ahogy villan egyet a tekinteted gyerekesen huncut módon, szeretettel. Mindjárt a fülembé súgysz egy viccet. Arról, hogy milyen hülyeség az, amit csinálok. Hagyjam abba. Tudom. Nem szereted a kiállítás megnyitókat. Én se. Nem lehet megnézni rendesen a képeket. De talán így a legkönnyebb jelen lenned: elvegyülsz köztünk. A műveiden keresztül.

II.

KEDVES PÉTER, nem, az arcunk nem tűnik el, vonásaink talán homályosulnak, mint egy rossz fénykép, de az arc lényege marad. És ezt tőled tanultam épp. A látszólag kusza vonalak mennyire pontosan adnak vissza egy karaktert. Egy arcot. Nem a tükörképről beszélek, ami a fürdőszobai tükörből néz vissza fogmosás közben. A belső arcról, ami mindig is fedésben volt a láthatóval. Átpasszírozódott azon. Átnyomódott. Lecsupaszodott. Lehántolódott a felület, a bőr. Koponyán túlivá, születés előtti vagy halál utánivá, időtlenné vált. Látod, milyen könnyen átcsúsztam múlt időbe? Azt hiszem, mindig is ezt, mindig is így csináltad. A jelen pillanatban érzékelhető arcaidat próbáltad megrajzolni. Ahogy éppen múltba vált. Érvényét veszti. Megsemmisül. „Mikor meghal, egész pontosan akkor jön rá, hogy ez az óriási firka egyetlen ábra: saját arca képe.” Ahogy ezt Borges is tudta.

III.

KEDVES PÉTER, ez a képeslap-forma kissé olyan, mint azok a képlapok, amiket tőled szoktam kapni. Ahogy a saját műveidet reprodukáló képeslapba bele-
rajzolsz. Belerajzoltál. Ez is egy gesztus, hogy semmi sem olyan fon-
tos. Csak a lényeg. Ami mindig befejezetlen, befejezhetetlen. Írtam 95
valamikor nagyon régen erről is a képeid kapcsán. Hogy a kérdések
néha fontosabbak, mint a rájuk adott válaszok. Azt hiszem, ez tetszett neked,
az albumodba is bevetted. Most itt állunk, a választ csak sejtjük, de nem me-
rünk kérdezni. Pedig nagyon kellene, legalább bátortalanul. Hogy ugye nem
a test jelenítődik meg a képeiden, hanem a lélek, és annak lenyomatai, raj-
zolatai válnak lehetőfinoman láthatóvá. A választ csak te tudod, te ismered
– azt hiszem –, és nem homályosan, tükör által, hanem igazi belső arcodat is
látod már. Mára ennyi!

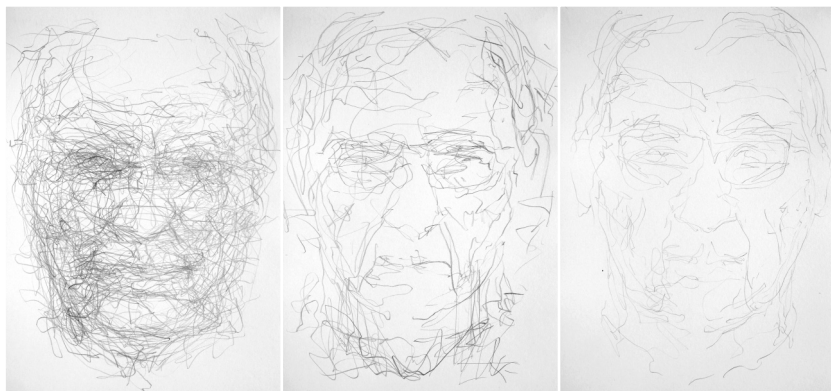
Öllemek,
Jászod

IV.

[ARCVONALKERESŐ. Válaszkísérlet]

Az arcomat keresem, nem tükörben, hanem testrészekben
vagy kusza rajzvonalakban, de ahogy fogy, telik az idő,
egyre kevésbé fontos, mire nem vagyok, leszek,
már egészen jól látszik majd, ki is voltam valójában.

(Elhangzott Tatabányán a Kortárs Galériában 2019. november 15-én)

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT.
és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő)
PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, zene online rovat)
REICHERT GÁBOR (kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (főszerkesztő-helyettes, próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv és műszaki szerkesztés
SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

BUCSI-KOVÁCS ANIKÓ
HEGEDŰS GYÖNGYI
KERTAI CSENGER
MAKÁRY SEBESTYÉN
MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR
SZILÁGYI MIHÁLY
SZÚCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BUJI FERENC
CSEKE ÁKOS
MONOSTORI IMRE
MUZSNAY ÁKOS

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.